XXIAdults

Adaptation of the adult educational system to the XXI Century

2024-1-ES01-KA220-ADU-000245715

Training Guide

Co-funded by
the European Union

This document was created under the Creative Commons license:

Attribution-Non-Commercial-Share Alike (CC BY-NC-SA).

All or part of this document may be used, copied, and disclosed provided that the origin is mentioned, it is not used commercially, and its license is not modified.

All rights reserved.

© Copyright 2024 XXI Adults

Disclaimer

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor EACEA can be held responsible for them.

Information

Project	Adaptation of the adult educational system to the XXI Century
Project Nº	Ref. No: 2024-1-ES01-KA220-ADU-000245715
Work Package	WP2: XXI Adults Training Guide
Date	1.10.2025
Type of Document	Training Guide
Language	English
Authors	Manuel Carabias Herrero, Tereza Patkova Senad Sakipovski Joanna Woźniczka-Sulka, Izabela Stokłosa Beremundo Ruy Diaz Maria Malliora, Georgia Ropi Kenan Junuzović, Ismail Šehić Pedro Miguel Pimentel Félix, Nuno Miguel Patrício Marques

Consortium

DIPUTACIÓN DE VALLADOLID

FORMATIVE FOOTPRINT

E-SCHOOL EDUCATIONAL GROUP

EMPODERAR
DESENVOLVIMENTO ORGANIZACIONAL, SOCIAL, PROFISSIONAL E PESSOAL

NOVA FUNDACJA

INSTITUTE for ROMA and MINORITIES INCLUSION

BRAVO Sarajevo

Index

0

Izvršni sažetak 6

Uvod 7

O projektu 7

Metodologija 7

Svrha Vodiča 8

Kako čitati Vodič 8

Teorijski okvir 10

Pregled obrazovanja odraslih u Evropi 10

Ključni izazovi u obrazovanju odraslih danas 11

Pristupi u obrazovanju odraslih 14

Učenje kroz rad 14

Međugeneracijsko učenje 16

Učenje u zajednici 19

Digitalno i kombinovano učenje 23

Vršnjačko učenje (Peer Learning) 25

Mentorstvo / Coaching 29

Kulturni / Kreativni pristupi 36

Saradnički pristupi / Pristupi zasnovani na partnerstvu 39

Modul 1: Digitalno učenje 45

Uvod i obrazloženje 45

Sta će polaznici naučiti / Stečene vještine i kompetencije d 48

Teorijsko obrazloženje 50

Dobre prakse 52

Modul 2: Kreativnost i Inovacija 58

Uvod i Osnovna Razloga 58

Šta će polaznici naučiti / Stečene vještine i kompetencije 59

Teorijska opravdanost 60

Dobre prakse 62

Izvršni sažetak

XXI Adults – Prilagođavanje sistema obrazovanja odraslih XXI vijeku je evropski projekat saradnje koji ima za cilj modernizaciju obrazovanja odraslih i nastoji ga učiniti inkluzivnijim, kreativnijim i digitalno orijentisanim. Projekat odgovara na izazove savremene Evrope — digitalnu transformaciju, starenje stanovništva, migracije i potrebu za društvenom participacijom — identifikovanjem inovativnih pristupa koji pomažu odraslima da efikasno uče i da se prilagođavaju.

Na osnovu anketa provedenih sa odraslim polaznicima, edukatorima, menadžerima i administrativnim osobljem, kao i na osnovu analize preko trideset primjera dobre prakse prikupljenih u zemljama partnerima, projekat je razvio Vodič za obuku i Edukativnu platformu kako bi podržao edukatore odraslih u njihovom svakodnevnom radu.

Vodič za obuku kombinuje istraživanje, teoriju i praksu. On predstavlja ključne pristupe u obrazovanju odraslih i nudi četiri tematska modula fokusirana na digitalno učenje, kreativnost, socijalnu i međugeneracijsku saradnju, te inkluziju.

Ovaj Vodič služi kao most između znanja i primjene — praktičan alat koji pruža podršku edukatorima i centrima za učenje u implementaciji inovativnih rješenja. On također pruža osnovu za naredne faze projekta: fazu pilotiranja i saradnju sa centrima za obrazovanje odraslih širom Evrope.

Uvod

O projektu

XXI Adults – Prilagođavanje sistema obrazovanja odraslih XXI vijeku je evropski projekat saradnje (KA220-ADU) koji ima za cilj prilagođavanje obrazovanja odraslih novim društvenim, digitalnim i ekonomskim realnostima 21. vijeka.

Njegov glavni cilj je podrška modernizaciji sistema obrazovanja odraslih identifikovanjem, analizom i promovisanjem inovativnih metoda i alata koji učenje čine inkluzivnijim, kreativnijim i digitalnijim. Projekat se fokusira na razvoj zajedničkog obrazovnog modela koji poboljšava pristup visokokvalitetnim prilikama za učenje za odrasle, uz istovremeno jačanje saradnje između institucija širom Evrope.

Projekat se bavi potrebama:

- Odraslih polaznika, uključujući seniore i ranjive grupe,
- Edukatora i trenera, koji su ključni za osiguranje inovacija u učenju,
- Menadžera i administrativnog osoblja u institucijama za obrazovanje odraslih, koji koordiniraju i oblikuju obrazovni proces.

XXI Adults doprinosi ključnim evropskim strategijama kao što su Evropska agenda vještina i Evropski prostor obrazovanja 2025, promovišući cjeloživotno učenje, inkluziju i aktivno učešće u društvu.

Metodologija

Vodič za obuku razvijen je kao dio strukturiranog procesa koji odražava faze i ciljeve projekta.

1. Anketa i analiza potreba – Partneri su proveli ankete među polaznicima (posebno seniorima), edukatorima, menadžerima i administrativnim osobljem kako bi bolje razumjeli njihove potrebe za učenjem, motivacije i barijere. Ovi nalazi usmjerili su pravac projekta i sadržaj ovog Vodiča.
2. Mapiranje dobrih praksi – Svaki partner je identifikovao i opisao primjere uspješnih inicijativa u obrazovanju odraslih, koristeći zajednički šablon. Rezultat je zbirka od više od trideset dobrih praksi koje predstavljaju različite kontekste i pristupe
3. Analiza i sinteza – Podaci istraživanja i dobre prakse su analizirani kako bi se identifikovali efikasni pristupi i metodologije koji bi mogli poslužiti kao osnova za moderan model obrazovanja odraslih.

4. Kreiranje Vodiča za obuku – Ovaj Vodič prevodi rezultate istraživanja i mapiranja u strukturiran, praktičan alat za edukatore i menadžere. On je dio šireg procesa koji uključuje:

   - razvoj Edukativne platforme, i
   - odabir Centara za obrazovanje odraslih spremnih na saradnju u testiranju i implementaciji rezultata projekta tokom faze pilotiranja.

Ova metodologija osigurava da se Vodič zasniva i na dokazima i na stvarnom iskustvu, povezujući evropsku politiku s praktičnim inovacijama..

Svrha Vodiča

Vodič za obuku služi kao most između istraživanja i prakse. On pruža sveobuhvatan pregled inovativnih pristupa i nudi konkretne primjere i alate koji se mogu prilagoditi u kontekstima učenja odraslih.

Njegovi specifični ciljevi su da:

- predstavi ključne izazove i prilike u obrazovanju odraslih,
- promoviše inkluzivne i kreativne metode koje odražavaju stvarne potrebe polaznika,
- pruži inspiraciju i smjernice za edukatore i institucije za obrazovanje odraslih
- i podrži buduću saradnju sa centrima za obrazovanje odraslih uključenim u pilotiranje i implementaciju.

Kombinovanjem istraživanja, prakse i digitalnih alata, Vodič doprinosi izgradnji prilagodljivog i održivog modela obrazovanja odraslih za 21. vijek.

Kako čitati Vodič

Vodič za obuku strukturiran je na logičan i pristupačan način, omogućavajući čitateljima da istražuju teme u skladu sa svojim potrebama.

1. Teorijski okvir – daje prikaz evropskog konteksta obrazovanja odraslih i glavnih izazova u današnjem okruženju učenja.
2. Pristupi u obrazovanju odraslih – predstavlja glavne pristupe poučavanju i učenju identifikovane tokom istraživanja i analize.
3. Tematski moduli – četiri modula fokusirana na ključne oblasti projekta
   - Digitalno učenje
   - Kreativnost i inovacije
   - Socijalno i međugeneracijsko učenje
   - Inkluzija

Svaki modul uključuje:

- Uvod i obrazloženje
- Šta će polaznici naučiti / Stečene vještine i kompetencije
- Teorijsko opravdanje
- Dobre prakse
- Simbolička slika / vizual

Vodič se može čitati u cjelini ili istraživati po pojedinačnim modulima. Njegov sadržaj će također biti prebačen na interaktivnu **Obrazovnu platformu**, gdje će edukatori i centri za učenje pronaći sažetke, primjere i kontrolne liste "kako implementirati" — što predstavlja podršku za sljedeću fazu projekta: testiranje i saradnju sa odabranim centrima za obrazovanje odraslih.

Teorijski okvir

Pregled obrazovanja odraslih u Evropi

Obrazovanje odraslih u Evropi prolazi kroz duboku transformaciju. 21. vijek je iz korijena promijenio način na koji ljudi žive, rade i uče: tehnologija se razvija brže od obrazovnih sistema, stanovništvo stari, a migracije i mobilnost redefinišu zajednice. U takvom okruženju, učenje odraslih mora biti više od prostora za sticanje osnovnih vještina — ono mora postati pokretač participacije, otpornosti i digitalne inkluzije.

Projekat **XXI Adults** nastaje kao direktan odgovor na ove realnosti. On prepoznaje da digitalizacija nije samo tehnički proces, već društvena tranzicija koja utiče na svaki aspekt života — od zapošljivosti i građanskog učešća do komunikacije i kulturnog identiteta. Za odrasle, sposobnost snalaženja u digitalnim okruženjima sada je jednako neophodna kao što su nekada bile pismenost ili osnovne matematičke vještine. Ipak, sama digitalna kompetencija nije dovoljna; odraslima su takođe potrebni samopouzdanje, kritičko razmišljanje i prilagodljivost kako bi nastavili da uče tokom cijelog života.

Evropske i nacionalne strategije (kao što su Evropska agenda vještina, Akcioni plan za digitalno obrazovanje i Preporuka Vijeća o cjeloživotnom učenju) naglašavaju da obrazovni sistemi moraju opremiti odrasle kompetencijama za punopravno učešće u digitalnoj i zelenoj tranziciji. **XXI Adults** doprinosi ovim ciljevima pomažući centrima za obrazovanje odraslih i njihovom osoblju da politike pretoče u praksu — gradeći lokalne kapacitete putem digitalnih alata, međugeneracijske saradnje i partnerstava u zajednici.

Temelj projekta je saradnja između polaznika, edukatora i institucija. Svako od njih igra specifičnu, ali međusobno povezanu ulogu:

- Polaznici traže prilike da ojačaju svoje digitalno samopouzdanje i autonomiju.
- Edukatori i menadžeri djeluju kao fasilitatori promjena, što zahtijeva kontinuirani profesionalni razvoj.
- Javne uprave osiguravaju strukturne uslove — politike, resurse i liderstvo — koji omogućavaju održivu inovaciju..

Istovremeno, mapiranje centara i dobrih praksi širom partnerskih zemalja pokazuje da inovacije već puštaju korijenje. Organizacije zasnovane na zajednici u Španiji i Poljskoj integrišu kulturno i kreativno učenje u digitalne programe; ICT centri u Grčkoj i Portugalu uvode kombinovane formate i učenje podržano vještačkom inteligencijom; lokalne inicijative u Bosni i Hercegovini promovišu socijalnu i digitalnu inkluziju među ranjivim grupama. Ovi primjeri pokazuju da efikasno obrazovanje odraslih kombinuje tehnologiju sa ljudskom povezanošću, stvarajući prostore za učenje koji su fleksibilni, inkluzivni i svrsishodni.

Stoga je obrazloženje projekta **XXI Adults** dvostruko:

1. Ojačati digitalne kompetencije kao temelj za lično i profesionalno ispunjenje.

2. Redefinisati obrazovanje odraslih kao ekosistem cjeloživotnog, međugeneracijskog učenja zasnovanog na zajednici, koji je sposoban odgovoriti na stalne promjene.

Ovaj teorijski okvir predstavlja temelj Vodiča: on smješta obrazovanje odraslih u širi kontekst društvene transformacije i pruža konceptualni most ka pedagoškim pristupima i modulima koji slijede.

Ključni izazovi u obrazovanju odraslih danas

Obrazovanje odraslih u Evropi se sve više prepoznaje kao kamen temeljac inkluzije, aktivnog građanstva i inovacija. Ipak, uprkos snažnoj političkoj podršci, ova oblast se i dalje suočava sa upornim i novonastalim izazovima koji utiču na to kako odrasli uče i kako centri, edukatori i administracije reaguju. Ovi izazovi su međusobno povezani — tehnološki, institucionalni i ljudski — a njihovo rješavanje zahtijeva i stratešku viziju i fleksibilno, lokalno djelovanje.

1. Proširivanje digitalnog jaza

Digitalizacija stvara prilike, ali i nove nejednakosti. Mnogi odrasli su integrisali tehnologiju u svoju svakodnevnu rutinu, dok su drugi i dalje isključeni zbog ograničenog pristupa, vještina ili samopouzdanja. Ovaj jaz nije samo tehnički već i društveni: on odražava starost, obrazovanje, prihode i geografski položaj. Polaznici u gradovima često imaju koristi od pristupa digitalnoj infrastrukturi, dok se ruralne ili ugrožene zajednice mogu oslanjati na zastarjele uređaje ili slabu povezanost.

Obrazovanje odraslih stoga mora osigurati jednake mogućnosti za digitalno učešće, pružajući ne samo obuku već i motivaciju, emocionalnu podršku i pristup neophodnim alatima. Premošćivanje jaza se odnosi na osnaživanje — pomaganje svakoj odrasloj osobi da postane aktivni digitalni građanin, a ne pasivni potrošač.

2. Inkluzivnost i različitost

Evropska društva postaju sve raznolikija uslijed migracija, starenja stanovništva i promjena u porodičnim strukturama. Sistemi učenja odraslih moraju na to odgovoriti stvaranjem inkluzivnih i kulturološki osjetljivih okruženja za učenje. Seniori, migranti, niskokvalifikovane odrasle osobe i osobe s invaliditetom često se suočavaju s najvećim preprekama u pristupu digitalnom ili cjeloživotnom učenju. Prevazilaženje ovih barijera zahtijeva personalizovane puteve učenja, međugeneracijsku razmjenu i pristupe zasnovane na zajednici koji obrazovanje čine relevantnim i dostupnim svima. Inkluzivnost takođe podrazumijeva rješavanje digitalnog rodnog jaza i osiguravanje da se sve odrasle osobe, bez obzira na porijeklo, mogu sa samopouzdanjem uključiti u tehnologiju i društvo.

3. Uloge edukatora i profesionalni razvoj

Edukatori su u centru transformacije. Oni više nisu samo prenosioci znanja, već fasilitatori, mentori i digitalni vodiči. Međutim, mnogima i dalje nedostaju strukturirane prilike za

profesionalni razvoj. Prelazak na kombinovano i onlajn učenje razotkrio je nedostatke u digitalnoj pedagogiji, upravljanju učionicom u virtuelnim okruženjima i procjeni digitalnih kompetencija.

Nastavnicima je potrebna kontinuirana, praksi orijentisana obuka koja podržava eksperimentisanje s novim metodama, podstiče vršnjačko učenje i pruža priznanje za kompetencije u digitalnom podučavanju. Izgradnja samopouzdanja i otpornosti edukatora ključna je za omogućavanje promjena na institucionalnom nivou.

4. Institucionalne i sistemske barijere

Centri za obrazovanje odraslih i institucije za obuku često rade pod ograničenim finansiranjem, rascjepkanim upravljanjem i krutim administrativnim okvirima. Iako je digitalizacija strateški prioritet na evropskom nivou, lokalni centri se često bore da ciljeve politika pretoče u djelo. Mnogi zavise od projektnog finansiranja, koje, iako inovativno, može otežati dugoročno planiranje.

Održiv sistem obrazovanja odraslih zahtijeva koordinisano liderstvo, dosljedna ulaganja i podržavajuće politike koje usklađuju infrastrukturu, obuku i ciljeve inkluzije. Jačanje veze između javnih uprava i centara od suštinske je važnosti za stvaranje stabilnog okruženja za inovacije.

5. Kultura učenja i motivacija

Odrasli polaznici se suštinski razlikuju od mlađih učenika: oni donose iskustvo, odgovornosti i očekivanja. Oni cijene relevantnost, fleksibilnost i neposrednu primjenjivost znanja. Uspon hibridnih modela i modela mikroučenja pokazuje da odrasli preferiraju kratko, modularno i praktično učenje podržano digitalnim alatima. Međutim, održavanje motivacije ostaje izazov, posebno kada se odrasli suočavaju s vremenskim ograničenjima ili nedostatkom samopouzdanja.

Kako bi se odrasli efikasno angažovali, učenje mora biti dizajnirano kao podržavajući i participativni proces — onaj koji priznaje njihova prethodna iskustva, nudi vidljiv napredak (kao što su sertifikati ili mikrokredencijali) i gradi samoučinkovitost kroz praktičan uspjeh.

Poziv na integrisanu akciju

Ovi izazovi se ne mogu riješiti djelovanjem pojedinačnih aktera. Premošćivanje digitalnog jaza, podsticanje inkluzije i profesionalizacija edukatora zahtijevaju saradnju između polaznika, centara i administracija. Projekat XXI Adults postavlja obrazovanje odraslih kao međusobno

povezan ekosistem — u kojem svaki nivo podržava ostale u izgradnji digitalnih kompetencija, samopouzdanja i zajednice.

Sljedeća poglavlja ovog Vodiča stoga istražuju pedagoške pristupe i module obuke koji nude praktične načine za odgovore na ove izazove — kombinujući digitalnu inovaciju s ljudskom povezanošću, inkluzivnošću i cjeloživotnim učenjem.

Pristupi u obrazovanju odraslih

Učenje kroz rad

Učenje kroz rad je obrazovna teorija koja naglašava aktivno angažovanje, praktično iskustvo i učenje orijentisano na zadatke. Umjesto pasivnog primanja informacija putem predavanja ili čitanja, polaznik aktivno učestvuje u praktičnim, stvarnim zadacima i aktivnostima.

Ključni aspekti učenja kroz rad uključuju:

- Praktično iskustvo
- Aktivno angažovanje
- Učenje na greškama
- Refleksija
- Kontekstualno učenje

Primjer dobre prakse

Digitalni krugovi pismenosti za starije osobe

Sažetak prakse

Digitalni krugovi pismenosti za starije osobe je inicijativa u zajednici koju vode vršnjaci, dizajnirana za unapređenje osnovnih digitalnih vještina kod odraslih osoba od 50 do 75 godina. Cilj joj je rješavanje digitalnog jaza kroz promovisanje praktičnog učenja koje gradi samopouzdanje u podržavajućem i neformalnom okruženju. Ova praksa podržava šire ciljeve obrazovanja odraslih osnaživanjem ranjivih populacija digitalnim vještinama 21. vijeka, pomažući im da poboljšaju kvalitet života i potencijal za zapošljavanje.

Ciljevi

- Opremite starije odrasle osobe praktičnim digitalnim vještinama (npr. korištenje e-pošte, pristup vladinim portalima, online sigurnost, snimanje videa).
- Smanjiti digitalnu isključenost i promovisati nezavisnost
- Podsticati socijalnu povezanost i angažman u zajednici kroz zajedničko učenje..
- Podržati centre za obrazovanje odraslih u modernizaciji njihovih strategija informisanja i inkluzivnosti.

Metodologija

Korak po korak:

- Regrutacija: Lokalni edukativni centri pozvali su starije odrasle osobe i volontere iz zajednice da učestvuju.
- Obuka fasilitatora: Volonteri (uključujući mlađe odrasle osobe i obučene edukatore) prošli su kratku orijentaciju o principima učenja odraslih i digitalnim alatima.
- Formiranje krugova: Formirane su male grupe (6–10 polaznika) koje su se sastajale sedmično na sesijama od 90 minuta tokom 6 sedmica.
- Prilagođavanje sadržaja: Svaka grupa je birala teme relevantne za njihove potrebe (npr. osnove mobilnih telefona, online bankarstvo, video pozivi, kreiranje video sadržaja).
- Učenje kroz rad: Sesije su bile praktične, koristeći zadatke iz stvarnog života (npr. kreiranje naloga e-pošte, zakazivanje termina, pravljenje kratkih video zapisa).
- Podrška vršnjaka: Članovi grupe su pomagali jedni drugima, a fasilitatori su pružali smjernice po potrebi.
- Povratna informacija: Evaluacije na sredini i nakon završetka programa pomogle su u poboljšanju budućih sesija.

Rezultati

- Preko 100 starijih osoba u 3 zemlje unaprijedilo je svoje digitalne vještine.
- Učesnici su prijavili povećano samopouzdanje u korištenju pametnih telefona, e-pošte i digitalnih usluga.
- Nekoliko učesnika se ponovo uključilo u rad s nepunim radnim vremenom ili su počeli volontirati putem interneta.
- Ojačane veze u zajednici i međugeneracijski dijalog.

Faktori uspjeha

- Sigurno okruženje za učenje u malim grupama prilagođeno tempu starijih osoba.
- Stvarne, praktične teme (npr. zdravstveni portali, digitalna komunikacija, kreiranje video sadržaja).
- Međugeneracijsko učenje podstaknuto kroz mlade volontere.
- Fleksibilnost u sadržaju i pristupu u različitim zemljama

Preporuke

Da, ova praksa je visoko prenosiva. Bilo koji centar za obrazovanje odraslih je može implementirati uz:

- Pristup osnovnoj IKT infrastrukturi (Wi-Fi, tableti/laptopi).
- Mogućnosti informisanja zajednice.
- Regrutacija volontera ili partnerstva s organizacijama mladih.

Savjeti / Implementacija

- Koristite lako razumljive vizuelne prikaze i štampane vodiče korak-po-korak..

- Počnite s poznatim digitalnim alatima (npr. mobilni telefoni prije računara)).

Slavite mala postignuća (npr. sertifikati za „prvi poslat e-mail“, najbolji video).

Međugeneracijsko učenje

Međugeneracijsko učenje je dinamičan pristup u kojem ljudi svih uzrasta — od djece i mladih odraslih do starijih osoba — uče zajedno i jedni od drugih na načine koji su uzajamno korisni.

Karakteriše ga:

- Recipročnost
- Kolaboracija
- Cjeloživotno učenje
- Ključne prednosti

Međugeneracijsko učenje nudi značajne prednosti za sve uključene:

Za mlađe generacije (djeca/mladi)	Za starije generacije (odrasli/stariji)	Za zajednicu
Povećano samopoštovanje i samopouzdanje.	Smanjena socijalna izolacija i usamljenost.	Ojačane veze u zajednici i kohezija.
Poboljšane socijalne i emocionalne vještine (empatija, poštovanje različitih perspektiva)	Poboljšano mentalno i kognitivno zdravlje (npr. poboljšano pamćenje, osjećaj svrhe).	Smanjen ejdžizam (diskriminacija na osnovu godina) i razbijanje stereotipa između starosnih grupa..
Pristup životnim vještinama, istorijskom kontekstu i kulturološkom znanju od iskusnih odraslih osoba..	Mogućnosti za učenje novih vještina (posebno tehnologije) i osjećaj uvažavanja.	Očuvanje kulture kroz prenošenje tradicija i životnih priča.
Poboljšane akademske vještine i pismenost.	Poboljšano fizičko zdravlje prilikom učestvovanja u zajedničkim fizičkim aktivnostima.	Zajedničko rješavanje problema na društvenom ili ekološkom planu uz korištenje kombinovanog iskustva i inovacija.

Primjer dobre prakse

Učionice za obrazovanje i kulturu

Sažetak prakse

Ovaj primjer dobre prakse dio je programa kontinuiranog obrazovanja Pokrajinskog vijeća Valladolida, pod nazivom **Učionice za obrazovanje i kulturu**, koji je 2023. godine proslavio svoju 40. godišnjicu.

Program je započeo u akademskoj 2024. 1983/1984. godini i ima za cilj promicanje osjećaja pripadnosti zajedničkom čovječanstvu. Otvoren je za osobe starije od 18 godina i nudi mogućnosti za socijalnu interakciju, participaciju i lično uživanje.

Od svog početka, program je imao vidljiv uticaj na društveni i kulturni život lokalnih opština. Stvorio je prostore za dijalog, debatu, kreativnost, igru i aktivno učešće, koji su i danas centralni dio njegovog pristupa. Tokom godina, evoluirale su i korištene metodologije i tematski fokus svakodnevne obrazovne prakse. Kao rezultat toga, ponuda obuka se diverzifikovala i sada uključuje kurseve engleskog jezika, filma, umjetnosti, geografije, kreativnog pisanja, upravljanja emocijama, mitologije i simbolike u umjetnosti.

Ciljevi

- Obrađivati različite teme i događaje povezane s aktuelnim, istorijskim, književnim i životnim pitanjima, podržavajući ne samo konceptualno učenje već i razvoj vještina i stavova potrebnih za svakodnevni život.
- Promovisati osjećaj pripadnosti zajedničkom čovječanstvu i zajedničkoj planeti podsticanjem empatije, brige o resursima, solidarnosti i poštovanja različitosti i razlika.
- Osposobiti polaznike za kritičko promišljanje, izražavanje ideja i emocija usmeno i pismeno, te praktikovanje aktivnog slušanja—ključnih kompetencija za funkcionisanje kao autonomni globalni građani.

Metodologija

Metodologija je osmišljena da bude aktivna i participativna, polazeći od onoga što polaznici već znaju. Ishodi učenja razvijani su postepeno, obuhvatajući znanje, praktične vještine i stavove. Nastavne jedinice su pratile jasan i logičan slijed, sa specifičnim aktivnostima koje podržavaju svaku fazu procesa učenja.

- Motivacijske aktivnosti / aktivnosti podizanja svijesti
  – Aktivnosti: „Šta znate o...?“ / „Šta biste željeli znati o...?
- – Gledanje video zapisa, slušanje pjesama, čitanje naslova vijesti

- Aktivnosti istraživanja / izgradnje znanja
  – Čitanje i diskusija o člancima
  – Slušanje podkasta
  – Individualno istraživanje koristeći internet ili knjige

– Dizajniranje i provođenje intervjua ili anketa
– Predstavljanje sadržaja i njegovo organizovanje kroz konceptualne mape
– Kulturni izlasci (muzeji, kina, izložbe)

- Aktivnosti refleksije
  – Grupne diskusije zasnovane na stečenom znanju i istraživanju
- Aktivnosti komunikacije / evaluacije
  – Kreiranje proizvoda povezanih sa temom
  – Edukativne igre
  – Mini-sastanci sa obližnjim zajednicama ili gradovima
- Sesije traju dva sata i održavaju se sedmično

Ishodi

Konkretni rezultati ove dobre prakse, zasnovani na podacima o učešću iz popisa 2024. godine, mogu se sažeti na sljedeći način:

- Angažman polaznika: **95% učesnika** prijavilo je visok nivo angažmana u istraživačkim aktivnostima i diskusijama, izvršavajući zadatke s velikom posvećenošću.
- Prisustvo: Sedmični dolasci su bili dosljedni. Izostanci su uglavnom bili uzrokovani zdravstvenim problemima ili obavezama oko njege drugih članova porodice..
- Učešće u završnim aktivnostima: Polaznici su aktivno učestvovali u završnoj fazi nastavnih jedinica, uključujući igre i, što je najvažnije, kreiranje finalnih proizvoda.

Faktori uspjeha

Praksa je bila uspješna jer je polaznike postavila u centar procesa učenja. U mnogim fazama, učesnici su dijelili vlastito znanje i iskustva s drugima, osnažujući vršnjačko učenje. Kontinuirano i aktivno prisustvo fasilitatora također je igralo ključnu ulogu. Edukator je podržavao i vodio grupu, podsticao učešće, pojašnjavao sadržaj te pomagao u prepoznavanju i vrednovanju različitih uloga unutar grupe.

Preporuke

Ova praksa je lako prenosiva i može se implementirati u malim mjestima. Međutim, ona zahtijeva snažan angažman nastavnika, što uključuje fleksibilno planiranje, redovno praćenje putem WhatsApp grupa, stalnu motivaciju grupe, kontinuirano ažuriranje sadržaja i posvećivanje velike pažnje aktuelnim događajima i interesovanjima učesnika.

Savjeti / Savjeti za implementaciju

- Osigurajte redovne sedmične sastanke (npr. sesije od 2 sata) kako biste izgradili kontinuitet i koheziju grupe.
- Držite veličinu grupa na nivou kojim se može upravljati kako biste omogućili dijalog i individualno učešće.
- Kombinujte kulturne podsticaje (filmove, članke, muziku, umjetnička djela) sa vođenom diskusijom..
- Integrišite lokalne kulturne izlaske (muzeje, izložbe, događaje u zajednici) kad god je to moguće.
- Podstaknite polaznike da zajednički kreiraju finalne proizvode (prezentacije, mini-projekte, sastanke u zajednici)
- Održavajte komunikaciju između sesija (npr. WhatsApp grupe) kako biste zadržali angažman
- Prilagodite teme aktuelnim događajima i interesovanjima učesnika kako bi učenje ostalo svrsishodno.
- Osigurajte snažnu podršku fasilitatora fokusiranu na moderaciju, inkluziju i aktivno slušanje.

Učenje u zajednici

Učenje u zajednici (CBL) je obrazovna strategija koja integriše značajan angažman u zajednici sa akademskom nastavom i kritičkom refleksijom.

To je pristup iskustvenom učenju koji povezuje ono što učenici uče u učionici sa stvarnim problemima, kontekstima i izazovima u njihovoj lokalnoj zajednici. Osnovna ideja je da zajednica služi kao prostor za učenje u kojem učenici mogu primijeniti teoretsko znanje, razviti praktične vještine i doprinijeti rješavanju stvarnih potreba zajednice.

Prednosti CBL-a

CBL pruža značajne prednosti za sve uključene strane:

Korisnik	Ključne prednosti
Studenti	✓ Dublje učenje: Povećano razumijevanje akademskog sadržaja kroz primjenu u stvarnom svijetu. ✓ Razvoj vještina: Izoštrava kritičko razmišljanje, rješavanje problema, timski rad, komunikaciju i liderske vještine. ✓ Građanska odgovornost: Podstiče snažniji osjećaj empatije, građanskog angažmana i društvene odgovornosti. ✓ Spremnost za karijeru: Pruža iskustvo u profesionalnom umrežavanju i izgradnji biografije (CV-a).

Partneri u zajednici	✓ IPovećan kapacitet: Primanje dragocjene pomoći i svježih perspektiva o potrebama i problemima zajednice.. ✓ Pristup resursima: Dobijanje pristupa znanju i stručnosti nastavnog osoblja i studenata. ✓ Buduća stabilnost: Pomaže u izgradnji buduće stabilnosti uključivanjem mladih ljudi u njihovu misiju.
Institucija	✓ Snažnije veze: Neguje pozitivne, recipročne odnose sa lokalnom zajednicom.. ✓ Poboljšana reputacija: Pozicionira instituciju kao lidera u iskustvenom obrazovanju i radu u zajednici.

Primjer dobre prakse

Povratak u budućnost – Seniori kao gurui digitalnog pripovijedanja

Sažetak prakse

Povratak u budućnost – Seniori kao gurui digitalnog pripovijedanja je međugeneracijski projekt učenja koji osnažuje starije osobe da postanu kreatori digitalnog sadržaja dijeleći svoje životne priče putem alata za digitalno pripovijedanje i društvenih medija. Inicijativa unapređuje digitalnu pismenost, lično izražavanje i socijalnu inkluziju.

U društvu koje je sve više digitalno, mnoge starije osobe suočavaju se sa isključenošću zbog nedostatka digitalnih vještina, samopouzdanja ili pristupa odgovarajućim prilikama za učenje. Dok je veći dio fokusa u digitalnom obrazovanju stavljen na mlađe generacije, starije osobe su često zapostavljene, što dovodi do digitalnog jaza koji ne utiče samo na njihov pristup uslugama, već i na njihovo društveno učešće i samoizražavanje.

Ovaj projekt je nastao kao odgovor na taj jaz kreiranjem inkluzivnog i osnažujućeg okruženja za učenje u kojem bi starije osobe mogle steći samopouzdanje u korištenju digitalnih alata, dok se istovremeno bave smislenim, kreativnim radom. Inicijativa se fokusira na digitalno pripovijedanje — korištenje fotografija, video zapisa, glasa i teksta za osmišljavanje i dijeljenje ličnih narativa.

Ciljevi

Projekat Povratak u budućnost osmišljen je da kombinuje digitalnu inkluziju sa ličnim i kulturnim osnaživanjem. Njegovi ciljevi su istovremeno tehnološki i humanistički, sa fokusom na digitalnu kompetenciju, kreativnost i međugeneracijsko učenje:

- Poboljšati digitalnu pismenost među starijim osobama kroz angažovanu i svrsishodnu upotrebu tehnologije;

- Omogućiti seniorima da dijele svoje životne priče koristeći digitalne alate, podstičući samoizražavanje i izgradnju nasljeđa;
- Promovisati međugeneracijsko učenje povezivanjem seniora sa mladim volonterima ili fasilitatorima u kooperativnom procesu učenja;
- Smanjiti digitalnu i socijalnu izolaciju, pomažući starijim osobama da se osjećaju povezanije i vrjednije u današnjem digitalnom svijetu;
- Podstaknuti aktivno starenje kroz učešće u smislenim i kreativnim aktivnostima;
- Razviti dostupne metodologije digitalnog pripovijedanja koje se mogu replicirati u različitim kontekstima obrazovanja odraslih i zajednice.

Umjesto fokusiranja na apstraktne vještine, projekt ima za cilj korištenje digitalnog pripovijedanja kao mosta ka povezivanju, osjećaju vlastite vrijednosti i kreativnosti. Učesnici ne uče samo kako koristiti digitalne uređaje, već kako ih koristiti za nešto što im je zaista važno: pričanje njihove priče.

Metodologija

Projekt Povratak u budućnost slijedi praktičan, kreativan i međugeneracijski pristup. Strukturiran je oko iskustava učenja kroz praktičan rad koja podržavaju starije osobe da postanu digitalni pripovjedači, uz vodstvo mladih fasilitatora ili edukatora.

Implementacija korak po korak

- Regrutacija učesnika
- Obuka fasilitatora
- Radionice i krugovi priča
- Razvoj digitalne pismenosti
- Kreiranje priče
- Dijeljenje i izložba
- Povratne informacije i refleksija

Trajanje i format

- Projekat se obično implementira u ciklusima od 8–12 sedmica, sa 1–2 sesije sedmično (svaka u trajanju od 1,5 do 2 sata).
- Sesije se održavaju u neformalnim, prijateljskim okruženjima kao što su univerziteti za treće životno doba, biblioteke ili lokalni kulturni prostori.

Ishodi

Projekat "Povratak u budućnost" ostvario je značajne i višeslojne rezultate, kako na individualnom tako i na nivou zajednice. Njegov uticaj prevazilazi sticanje digitalnih vještina, obuhvatajući emocionalnu, socijalnu i međugeneracijsku transformaciju.

- Poboljšana digitalna kompetencija

- Osnaživanje kroz samoizražavanje
- Smanjena socijalna i digitalna izolacija
- Ojačane međugeneracijske veze
- Nove zajednice učenja
- Diseminacija i vidljivost

Faktori uspjeha

Uspjeh projekta "Povratak u budućnost" leži u njegovom kapacitetu da kombinuje digitalno osnaživanje, kreativnost i međugeneracijsku solidarnost unutar jednostavne, primjenjive strukture. Nekoliko ključnih faktora doprinijelo je efikasnosti ove prakse:

- Pripovijedanje kao motivacijski alat
- Učenje kroz rad
- Međugeneracijska saradnja
- Fleksibilno, neformalno okruženje
- Kulturno izražavanje i vidljivost
- Evropska saradnja i resursi

Preporuke

- Praksa se može implementirati u klubovima za stara lica, bibliotekama, centrima u zajednici ili okruženjima za neformalno obrazovanje.
- Male i dosljedne grupe podržavaju izgradnju povjerenja i vršnjačko učenje.
- Fasilitatori bi trebali biti spremni da kombinuju digitalno vođenje sa emocionalnom podrškom.
- Sigurno okruženje prožeto poštovanjem ključno je za dijeljenje ličnih priča.
- Saradnja sa omladinskim organizacijama ili volonterima jača međugeneracijsku dimenziju.
- Javno predstavljanje rezultata povećava vidljivost i motivaciju učesnika.

Savjeti / Savjeti za implementaciju

- Započnite uvodnim sesijama fokusiranim na komunikaciju i izgradnju povjerenja.
- Držite veličinu grupa na nivou kojim se može upravljati kako biste osigurali individualnu podršku.
- Obezbijedite jasne i dostupne materijale za učenje prilagođene digitalnom nivou učesnika.
- Podstaknite učesnike da donesu lične fotografije, uspomene ili predmete kako bi inspirisali pripovijedanje.
- Ostavite vrijeme za refleksiju i grupnu diskusiju nakon svake sesije.
- Fokusirajte se na proces učenja, a ne na tehničko savršenstvo.

- Dokumentujte priče i podijelite ih unutar lokalne zajednice kako biste ojačali vidljivost i ponos.

Digitalno i kombinovano učenje

Digitalno učenje i kombinovano učenje su dva povezana obrazovna pristupa koji koriste tehnologiju za unapređenje podučavanja i učenja, ali se razlikuju po svojoj strukturi i načinu izvođenja.

Digitalno učenje je krovni termin za bilo koji proces učenja koji je posredovan ili podržan digitalnim tehnologijama. Fokusira se na korištenje različitih digitalnih alata i resursa za:

- Omogućiti fleksibilnost u pogledu vremena, mjesta, puta i/ili tempa učenja.
- Ponuditi personalizovana iskustva prilagođena individualnim potrebama i stilovima učenika.
- Poboljšati dostupnost obrazovnih materijala.
- Uključiti različite formate, kao što su online kursevi, mobilno učenje, obrazovni softver, video predavanja i interaktivni sadržaj.

Karakteristika	Digitalno učenje	Kombinovano učenje
Obuhvat	Širok – krovni termin za bilo koje učenje podržano tehnologijom	Specifičan – poseban model podučavanja koji kombinuje dva načina izvođenja.
Dostava	Može biti u potpunosti putem interneta (npr. MOOC), mobilno ili jednostavno unaprijeđeno tehnologijom.	Uvijek mješavina neposrednih (lice u lice) i digitalnih/online komponenti.
Lokacija	Može biti bilo gdje (samo online) ili u fizičkoj učionici	Zahtijeva i fizičku učionicu i pristup internetu.

Primjer dobre prakse

Program digitalnog mentorstva: Seniori uče od vršnjaka

Sažetak prakse

Program digitalnog mentorstva je strukturirana inicijativa "vršnjak vršnjaku" u kojoj digitalno kompetentne starije osobe mentoriraju svoje vršnjake kojima nedostaju digitalne vještine. Ovaj model koristi kredibilitet vršnjaka, empatiju i zajednička iskustva kako bi ubrzao digitalno učenje,

poboljšao samopouzdanje i smanjio osjećaj izolacije koji je uobičajen među starijim osobama koje nisu upoznate s modernim tehnologijama. Program je usklađen s opštim ciljevima obrazovanja odraslih kroz modernizaciju praksi obrazovanja odraslih na kulturološki osjetljiv način, bez pritiska, naglašavajući i osnaživanje i zajednicu.

Ciljevi

- Poboljšati digitalne kompetencije među starijim osobama koristeći format koji vode vršnjaci.
- Izgraditi samopouzdanje polaznika i smanjiti otpor prema digitalnim alatima.
- Promovisati volonterizam i aktivno starenje.
- Ojačati osjećaj svrhe i društvenog doprinosa među seniorima mentorima.
- Olakšati obrazovanje zasnovano na zajednici i digitalnu inkluziju u nedovoljno usluženim područjima.

Metodologija

Faza 1: Regrutacija i obuka mentora

- Centar je identifikovao digitalno pismene starije osobe (starije od 55 godina) koje su pokazale interesovanje za volontiranje.
- Kratka obuka (3 sesije) osposobila ih je za strategije podučavanja i komunikacije prilagođene vršnjačkom učenju.
- Mentori su dobili komplete alata sa vodičima korak-po-korak, najčešćim pitanjima o rješavanju problema i priručnikom za mentorstvo.

Faza 2: Upis polaznika (mentija)

- Učesnici sa malo ili nimalo digitalnog iskustva registrovali su se putem lokalnih centara.
- Polaznici su upareni sa mentorima na osnovu jezika, interesovanja i dostupnosti.

Faza 3: Mentorske sesije

- Parovi su se sastajali sedmično na 1–2 sata tokom 6 sedmica u poznatim, neformalnim okruženjima.
- Nastavni plan je bio vođen potražnjom: polaznici su birali fokusna područja (npr. korištenje e-uprave, video pozivi, dijeljenje fotografija, kreiranje videa).
- Mentori su izvještavali koordinatora programa o napretku radi povratnih informacija i podrške.

Faza 4: Grupna refleksija i proslava

- Mentori i polaznici su se okupili na kraju ciklusa kako bi podijelili iskustva i priče o uspjehu.
- Certifikati i priznanja za mentore i polaznike povećali su motivaciju.

Rezultati

- Više od 30 mentorskih parova uspješno je završilo cikluse u pilot fazi.
- 87% polaznika izjavilo je da se osjeća „samopouzdanije“ u korištenju digitalnih alata.
- Mentori su prijavili povećan osjećaj vlastite vrijednosti i svrhe.
- Mnogi polaznici su nastavili neformalno podučavati druge, stvarajući „efekat talasa“.

Faktori uspjeha

- Visoka empatija i povezanost između mentora i polaznika.
- Fokusirana pažnja 1 na 1 — polaznici su napredovali sopstvenim tempom.
- Niski troškovi, lako prilagodljivo uz korištenje lokalnih volontera i prostora.
- Socijalno povezivanje i međuzavisnost među starijim osobama.

Preporuke

Lako prenosivo u centre za obrazovanje odraslih, nevladine organizacije, biblioteke i udruženja penzionera širom Evrope. Za uspjeh, implementatorima je potrebno:

- Baza digitalno sposobnih starijih osoba
- Osnovna koordinacija (jedan koordinator sa skraćenim radnim vremenom po regiji)
- Pristupačni prostori za učenje
- Štampani materijali za podršku i obuka za mentore

Savjeti / Savjeti za implementaciju

- Počnite s penzionerima koji se dobro snalaze s tehnologijom (npr. bivši kancelarijski radnici, nastavnici).
- Koristite jednostavne obrasce za povratne informacije kako biste pratili napredak i prilagodili sesije.
- Odajte priznanje i proslavite uspjeh mentora — zadržavanje volontera se poboljšava kada se osjećaju cijenjeno.

Vršnjačko učenje (Peer Learning)

Vršnjačko učenje je obrazovna praksa u kojoj učenici ili kolege uče jedni s drugima i jedni od drugih kroz kolaborativni i recipročni proces. Umjesto da svo znanje teče direktno od jednog nastavnika ili stručnjaka, vršnjaci dijele, podučavaju i podržavaju jedni druge kako bi postigli zajedničke ciljeve učenja.

Prednosti vršnjačkog učenja

Vršnjačko učenje pruža niz kognitivnih i socijalnih prednosti:

Vrsta koristi	Opis
Kognitivne	Dublje razumijevanje: Objašnjavanje materijala drugima učvršćuje vlastito razumijevanje predmeta. Različite perspektive: Izloženost višestrukim gledištima i strategijama rješavanja problema poboljšava kritičko razmišljanje..
Socijalne i emocionalne	Poboljšane vještine: Podstiče timski rad, komunikaciju, kooperaciju i strpljenje. Povećana ugodnost: Vršnjaci često koriste jednostavniji, bliskiji jezik i stvaraju okruženje bez osuđivanja, što povećava spremnost na postavljanje pitanja..
Akademske	Bolji ishodi: Studije pokazuju da to može dovesti do poboljšanog konceptualnog razumijevanja i akademskog učinka. Povećan angažman: Socijalni element čini proces učenja ugodnijim i motivirajućim.

Primjer dobre prakse

Vrt učenja – praktično ekološko obrazovanje za socijalnu inkluziju

Sažetak prakse

Learning Garden (Vrt učenja) je obrazovna praksa zasnovana na prirodi, dizajnirana da podrži socijalnu inkluziju marginalizovanih odraslih osoba, uključujući izbjeglice, porodice s niskim primanjima i osobe s invaliditetom. Uključivanjem učesnika u praktično vrtlarenje, ekološko obrazovanje i grupne aktivnosti u zajedničkom vrtu, program podstiče socijalnu povezanost, ekološku svijest i lično osnaživanje. Cilj je pružiti siguran, inkluzivan i umirujući prostor u kojem učesnici mogu učiti kroz rad, ponovo se povezati s prirodom i izgraditi samopouzdanje, dok istovremeno razvijaju održive navike i društvene veze.

U urbanim područjima poput Berlina, mnoge socijalno ugrožene odrasle osobe, uključujući migrante, nezaposlene pojedince i osobe s mentalnim poteškoćama, suočavaju se sa socijalnom izolacijom, nedostatkom svrhe i niskim stepenom uključenosti u formalno obrazovanje. Tradicionalno učenje u učionici često ne uspijeva privući ili zadržati ove polaznike. Postojala je rastuća potreba za alternativnim, lako dostupnim prostorima za učenje u kojima bi se učesnici mogli povezati, izgraditi samopouzdanje i razviti kompetencije u praktičnom i podržavajućem okruženju.

Ciljna grupa

- Odrasle osobe sa niskim kvalifikacijama ili dugotrajno nezaposlene osobe
- Izbjeglice i migranti sa ograničenim iskustvom u formalnom obrazovanju
- Osobe sa mentalnim poteškoćama ili koje se oporavljaju od psihosocijalnih kriza
- Starije osobe i odrasli sa socijalnom anksioznošću ili izolacijom

Ciljevi

- **Koristiti obrazovanje zasnovano na prirodi za podsticanje samoeefikasnosti, socijalnih vještina i održive svijesti među marginalizovanim odraslim osobama**
- Stvoriti inkluzivne i terapeutske prostore za učenje na otvorenom koji promovišu dobrobit i smanjuju stres
- Razviti praktične vještine u organskom vrtlarenju, upravljanju životnom sredinom i timskom radu
- Poboljšati zapošljivost kroz prenosive meke vještine (poštovanje vremena, odgovornost, saradnja)

Metodologija

Implementacija korak po korak:

1. Priprema prostora: Neiskorišteno zemljište u blizini centra pretvoreno je u pristupačan vrt za učenje s povišenim gredicama, rezervoarima za kišnicu, prostorima za sjedenje i malom učionicom na otvorenom.

2. Dosezanje učesnika: Preporuke su stizale preko lokalnih socijalnih radnika, centara za zapošljavanje i komšijskih projekata. Prethodno znanje ili pismenost nisu bili uslov.
3. Sedmične sesije: Učesnici su se pridruživali sesijama u malim grupama (2–3 sata sedmično) tokom 12–16 sedmica, pod vodstvom obučenih edukatora za vrtlarenje i socijalnih pedagoga.
4. Tematski moduli učenja: Teme su uključivale kompostiranje, njegu tla, sezonsku sadnju, biodiverzitet, ishranu i izgradnju zajednice.
5. Refleksija i socijalna integracija: Sesije su se uvijek završavale krugom zajedničke refleksije. Učesnici su dijelili obroke pripremljene od začinskog bilja i povrća koje su sami uzgojili, promovišući pripadnost i kulturnu razmjenu.
6. Događaji u zajednici: Vrt je bio domaćin festivala žetve, dana otvorenih vrata i radionica za porodice, povećavajući vidljivost i lokalni angažman

Metode koje se koriste

- Iskustveno učenje zasnovano na prirodi
- Grupni rad i pripovijedanje (storytelling)
- Taktilne i senzorne aktivnosti (npr. sadnja, kuhanje, berba)
- Neverbalni formati učenja (idealni za polaznike s niskim nivoom pismenosti)

Ishodi

Konkretni rezultati:

- Više od 150 odraslih osoba završilo je ciklus "Vrt učenja" od 2020. godine.
- 75% je nastavilo sa daljim obrazovanjem ili volonterskim aktivnostima.
- Nekoliko učesnika se pridružilo programima obuke za urbanu poljoprivredu ili održivost.
- Ojačane veze u zajednici i smanjen osjećaj izolacije i anksioznosti među učesnicima.

Uticaj na učesnike:

- Učesnici su stekli samopouzdanje, rutinu i osjećaj agilnosti
- Poboljšano fizičko i mentalno zdravlje, posebno kod osoba sa dugotrajnom nezaposlenošću ili traumama

Proces učenja je promovisao interkulturnu razmjenu i vršnjačko učenje (peer learning).

Faktori uspjeha

Šta je praksu učinilo efikasnom i inovativnom:

- Nisko-pragovni, nedigitalni format dostupan svim odraslim osobama bez obzira na nivo pismenosti ili jezik.
- Korištenje prirode i vrtlarenja kao terapeutskih i obrazovnih alata.
- Pristup usmjeren na polaznika, neformalan i senzitivan na traumu.
- Međusektorska saradnja između edukatora, socijalnih radnika i vrtlara.

Jedinstveni ili kreativni elementi

- Učenje kroz prirodu – biljke, tlo i godišnja doba postali su „učitelji“
- Obroci „uberi i podijeli“ učinili su učenje opipljivim i hranjivim
- Korištenje krugova refleksije i pripovijedanja (storytelling) umjesto formalnog ocjenjivanja

Preporuke

Uslovi za uspješnu implementaciju:

- Vanjski prostor s osnovnom infrastrukturom (povišene gredice, nadstrešnica, pristup vodi)
- Edukatori upoznati s inkluzivnom pedagogijom i obrazovanjem o okolišu

- Partnerstva s lokalnim zdravstvenim službama, službama za zapošljavanje ili socijalnim službama radi dosezanja korisnika
- Fleksibilan raspored i stalni krug povratnih informacija od strane učesnika

Savjeti / Implementacija

- Izbjegavajte pretjerano strukturirane nastavne planove i programe – neka vrt i godišnja doba vode proces učenja
- Dizajnirajte s fokusom na pristupačnost (široke staze, povišene gredice, mirni uglovi)
- Uključite neformalno vrijeme za druženje (čaj, obroci, razgovori) kako biste izgradili povjerenje
- Koristite posmatranje i dnevnike (vizuelne ili verbalne) za praćenje napretka

Mentorstvo / Coaching

Mentorstvo i coaching su oba vrijedni razvojni pristupi, fokusirani na pomaganje pojedincima da rastu i ostvare svoj potencijal, ali imaju različite karakteristike:

Mentorstvo

1. Fokus: Dugoročni, holistički profesionalni i lični rast, razvoj karijere i prevazilaženje izazova.
2. Odnos: Uključuje iskusnijeg savjetnika od povjerenja (mentora) koji dijeli svoju mudrost, znanje i lično iskustvo sa manje iskusnom osobom (mentijem).
3. Vremenski okvir: Teži da bude dugoročan, često traje godinu dana ili duže.
4. Stručnost: Mentor obično ima direktno iskustvo u oblasti ili karijernom putu mentija.
5. Agenda: Generalno vođena od strane mentija; menti postavlja dnevni red i traži savjet ili vodstvo.
6. Pristup: Vjerovatnije je da će biti neformalan i uključuje mentora koji daje savjete, dijeli priče i pruža direktne smjernice.

Coaching

1. Fokus: Kratkoročno poboljšanje vještina, zadataka ili postizanje mjerljivih ciljeva, vođeno učinkom.
2. Odnos: Uključuje partnerstvo coacha s pojedincem (coachee) u procesu koji potiče na razmišljanje. Coach ne mora nužno imati direktno iskustvo u specifičnom poslu koji obavlja coachee.
3. Vremenski okvir: Često kratkoročan ili vremenski ograničen, s fokusom na specifične ishode.
4. Stručnost: Coachevi su obučeni u metodologiji coachinga i razvoju vještina.

5. Agenda: Zajednički kreirana od strane coacha i coacheeja, s fokusom na specifične potrebe i ciljeve.
6. Pristup: Strukturiraniji i tipično nedirektivan. Coach koristi snažna pitanja kako bi pomogao coacheeju da sam pronađe odgovore, izgradi samosvijest i razvije akcioni plan.

Primjer dobre prakse

Forma-te: Platforma za kolaborativno učenje i razmjenu resursa za edukatore odraslih

Sažetak prakse

Forma-te je online platforma dizajnirana da podrži kontinuirani profesionalni razvoj edukatora odraslih, trenera i drugih stručnjaka u obrazovanju u Portugalu. Funkcioniše i kao digitalni repozitorij i kao aktivna zajednica učenja, gdje korisnici mogu dijeliti, pristupati i ocjenjivati obrazovne resurse.

Njegova primarna svrha je promovisanje kolaborativnog učenja i vršnjačke podrške kroz sistem zasnovan na kreditima koji nagrađuje dijeljenje originalnog sadržaja. Treneri zarađuju kredite prilikom postavljanja resursa (kao što su planovi lekcija, radni listovi ili alati), koji se potom mogu koristiti za preuzimanje materijala koje su podijelili drugi. Ovaj recipročni model podstiče osjećaj zajedništva, povjerenja i profesionalnog priznanja među edukatorima odraslih.

Platforma takođe pruža ažurirane informacije o politikama obrazovanja odraslih, mogućnostima obuke, profesionalnoj sertifikaciji (kao što je CCP) i pedagoškim trendovima, čineći je vrijednim čvorištem za sve koji su uključeni u sektor neformalnog obrazovanja.

Ciljan prvenstveno trenerima i stručnjacima u obrazovanju, Forma-te unapređuje kvalitet obrazovanja odraslih olakšavanjem pristupa praktičnim resursima, podsticanjem refleksivne prakse i podrškom profesionalnom rastu kroz aktivno učešće u mreži koju vode kolege.

Ciljevi

Glavni ciljevi Forma-te su promovisanje kvaliteta u obrazovanju odraslih i osnaživanje trenera kroz pristup resursima, vršnjačko učenje i profesionalno priznanje. Konkretnije, praksa ima za cilj:

- Podsticati kulturu kolaborativnog učenja među edukatorima odraslih ohrabrivanjem dijeljenja pedagoških materijala i iskustava;
- Olakšati pristup praktičnim, spremnim za upotrebu obrazovnim resursima prilagođenim kontekstima učenja odraslih (neformalno, stručno, u zajednici);
- Promovisati profesionalni razvoj trenera kroz refleksivnu praksu, izloženost novim metodologijama i kontakt s doprinosima kolega;
- Podsticati digitalno učešće i pismenost nudeći online okruženje prilagođeno korisniku i promovišući korištenje digitalnih alata u svrhe obuke;

- Podržati vidljivost i vrijednost uloge trenera, priznajući doprinose kroz kreditni sistem koji nagrađuje aktivno učešće;
- Premostiti jaz između politike i prakse dijeljenjem ažuriranja o regulatornim okvirima (kao što su CCP zahtjevi) i negovanjem prostora za informisanu debatu.

Sveobuhvatni cilj je stvoriti održiv, inkluzivan i participativan ekosistem za stručnjake u obrazovanju odraslih, gdje se kontinuirano učenje ne samo podstiče, već i nagrađuje i olakšava kroz vršnjačku podršku.

Metodologija

Implementacija Forma-te pratila je jasnu, skalabilnu i na korisnika usmjerenu metodologiju fokusiranu na tri glavna stuba: dijeljenje sadržaja, interakcija među kolegama i upotrebljivost platforme. Proces se odvijao u nekoliko faza:

1. Razvoj i dizajn platforme

Mali tim edukatora i programera dizajnirao je platformu imajući na umu specifične potrebe stručnjaka u obrazovanju odraslih. Dizajn je davao prioritet:

- Jednostavnosti navigacije;
- Autonomiji korisnika;
- Čistom i funkcionalnom interfejsu;
- Integraciji kreditnog sistema kao motivacionog mehanizma.

Sistem kredita bio je inspirisan principima razmjene "jedan na jedan" (peer-to-peer): korisnici zarađuju kredite postavljanjem originalnog sadržaja, a te kredite mogu koristiti za preuzimanje materijala koje su postavili drugi. Ovaj model podstiče pravednost, doprinos i reciprocitet.

2. Struktura i upravljanje resursima

Platforma omogućava korisnicima da dijele širok spektar resursa, uključujući:

- Planove sesija obuke;
- Radne listove i vježbe;
- Praktične alate i šablone;
- Teorijske refleksije ili tehničke članke;
- Službene dokumente i smjernice relevantne za oblast obuke.

Svaki resurs je označen tagovima, kategorisan i opisan od strane autora. Drugi korisnici mogu ocjenjivati i komentarisati materijale, čime se podržava kultura kontrole kvaliteta i vršnjačke povratne informacije.

3. Angažman zajednice i komunikacija

Platforma se razvijala organski putem:

- Preporuka od usta do usta i profesionalnih mreža;
- Saradnje sa centrima za obuku i organizacijama za obrazovanje odraslih;
- Redovnog objavljivanja informativnih članaka, biltena i pravnih ažuriranja;
- Aktivnog prisustva na društvenim mrežama.

Vremenom je zajednica počela da se samoreguliše, pri čemu su iskusni korisnici redovno doprinosili i nudili neformalno mentorstvo kroz interakcije na forumu i komentare.

4. Kontinuirano održavanje i evolucija

Kontinuirane povratne informacije se prikupljaju od korisnika kako bi se poboljšale funkcionalnosti. Redovno se dodaju nove kategorije i funkcije, kao što su:

- Tematski pozivi za razmjenu resursa (npr. digitalna inkluzija, zelene vještine);
- Istaknuti resursi i saradnici;
- Integracija s drugim inicijativama poput *Transforma-te*, promovišući pedagoške inovacije.

Vremenski okvir

Platforma je koncipirana i razvijana u periodu od približno 6–9 mjeseci, uz kontinuirana ažuriranja i poboljšanja od njenog pokretanja. To je inicijativa koja traje, a dugoročna održivost osigurana je kroz angažman zajednice i minimalne operativne troškove.

Ishodi

Od svog pokretanja, Forma-te je pokazao jasne i merljive rezultate u poboljšanju saradnje, profesionalnog razvoja i pristupa kvalitetnim resursima u sektoru obrazovanja odraslih u Portugalu.

1. Rast zajednice

- Preko 10.000 registrovanih korisnika, prvenstveno edukatora odraslih, trenera i stručnih saradnika u nastavi;
- Dinamična baza saradnika koja stalno raste, a koji redovno dijele i ocjenjuju materijale;
- Visok nivo povratnih korisnika, što ukazuje na kontinuirani angažman i zadovoljstvo platformom.

2. Dostupnost i korištenje resursa

- Više od 15.000 obrazovnih resursa podijeljenih do danas;
- Često preuzimanje i ponovna upotreba materijala u stvarnim kontekstima obuke, posebno u stručnom obrazovanju i neformalnom učenju odraslih;

- Pokrivene teme se kreću od obuke osnovnih vještina do digitalne pismenosti, poduzetništva, socijalnih vještina i inkluzivnog obrazovanja.

3. Pozitivan uticaj na profesionalnu praksu

- Treneri izvještavaju da se osjećaju povezanije i priznatije u svojim profesionalnim ulogama;
- Korištenje platforme dovelo je do poboljšanog planiranja i izvođenja sesija obuke, uz pristup novim idejama i metodologijama;
- Sistem ocjenjivanja i komentarisanja podržava refleksivnu praksu i konstruktivnu povratnu informaciju među kolegama.

4. Promocija kulture dijeljenja

- Model zasnovan na kreditima uspješno je podstakao razmjenu između korisnika (peer-to-peer);
- Vidljiv pomak sa pasivne potrošnje resursa na aktivni doprinos;
- Pojava neformalnih mreža i mentorskih odnosa unutar platforme.

5. Doprinos politikama i inovacijama

- Platforma je postala referentna tačka za provodioce obuka i profesionalce koji prolaze kroz proces certifikacije (npr. CCP);
- Pomogla je u premošćivanju jaza između regulative i prakse, nudeći praktične alate usklađene sa službenim smjernicama;
- Integracija s inicijativom *Transforma-te* proširila je njen opseg na pedagoške inovacije, kreativne metodologije i promjene na nivou sistema.

Ukratko, Forma-te je značajno doprinio jačanju ekosistema obrazovanja odraslih u Portugalu, čineći visokokvalitetne resurse vođene zajednicom dostupnima i osnažujući ulogu trenera kao aktivnih agenata obrazovnih promjena.

Faktori uspjeha

Nekoliko ključnih faktora doprinijelo je uspjehu i održivosti Forma-te kao primjera dobre prakse u obrazovanju odraslih:

- Model razmjene resursa zasnovan na kreditima
  Inovativni sistem u kojem korisnici stiču kredite postavljanjem resursa — a koriste te iste kredite za preuzimanje materijala — stvara snažan podsticaj za doprinos. On transformiše korisnike iz pasivnih potrošača u aktivne su-kreatore platforme.
- Vođeno kolegama i pokretano zajednicom

Forma-te osnažuje trenere postavljajući ih u sam centar razvoja platforme. Kvalitet i relevantnost sadržaja dolaze iz same zajednice, što osigurava primjenjivost u stvarnom svijetu i brz odgovor na stvarne potrebe trenera.

- Praktična i raznolika biblioteka resursa
  Platforma nudi širok spektar resursa koji su prilagodljivi različitim kontekstima obuke i profilima polaznika. Ova raznolikost je jedna od karakteristika koju korisnici najviše cijene i koja podržava diferenciranu nastavu.
- Nizak prag za ulazak
  Za pridruživanje i doprinos nisu potrebne posebne kvalifikacije niti institucionalna pripadnost, što platformu čini široko dostupnom. Njen interfejs, prilagođen korisnicima, omogućava brzu orijentaciju, čak i onim edukatorima koji imaju manje samopouzdanja u digitalnim vještinama.
- Snažno neformalno priznanje
  Treneri dobijaju neformalnu potvrdu i povratne informacije od kolega putem ocjena i komentara, stvarajući petlju pozitivnog potkrepljenja. To doprinosi osjećaju profesionalnog identiteta i motivacije.
- Integracija sa širim obrazovnim trendovima
  Forma-te je usklađen sa nacionalnim strategijama o cjeloživotnom učenju i obrazovanju odraslih. Njegova integracija sa projektom *Transforma-te*, koji je fokusiran na obrazovne inovacije, dodaje sloj refleksije, eksperimentisanja i pedagoške obnove.
- Finansijska održivost i nezavisnost
  Platforma funkcioniše sa minimalnim sredstvima, oslanjajući se prvenstveno na dobrovoljni angažman i niske troškove održavanja. Ovaj "lean" (vitki) model osigurava njenu otpornost i dugoročnu održivost.

Zajedno, ovi faktori čine **Forma-te** snažnim, inkluzivnim i inspirativnim modelom kolaborativnog profesionalnog razvoja u obrazovanju odraslih.

Preporuke

Model **Forma-te** je visoko prenosiv i može se prilagoditi širokom spektru nacionalnih i lokalnih konteksta, naročito onima u kojima stručnjaci za obrazovanje odraslih djeluju u raspršenim okruženjima ili okruženjima s nedovoljnom podrškom.

Uslovi za uspješnu implementaciju

- Jasni i jednostavni kreditni sistemi
  Osnovni motivacioni mehanizam treba biti dobro objašnjen, transparentan i lak za korištenje. Mora nagrađivati doprinos bez stvaranja prepreka za pristup.
- Početno izgradnja zajednice
  Snažan početak zahtijeva identifikaciju i uključivanje grupe angažovanih edukatora ili organizacija spremnih da dijele sadržaj i promovišu platformu među kolegama.
- Digitalno okruženje prilagođeno korisniku

Interfejs mora biti intuitivan za trenere sa različitim nivoima digitalne pismenosti, posebno za one koji su manje sigurni u korištenju tehnologije.

- Mehanizmi kontrole kvaliteta
  Sistemi recenzije od strane kolega (peer review), ocjenjivanja i komentarisanja pomažu u održavanju kvaliteta i relevantnosti podijeljenih materijala bez potrebe za centralizovanim nadzorom.
- Lokalna adaptacija
  Iako je struktura ponovljiva, kategorije sadržaja, jezici i reference na certifikaciju (poput onih u BiH) trebaju odražavati nacionalni ili regionalni okvir obrazovanja odraslih.
- Strateška komunikacija
  Promocija putem profesionalnih udruženja, subjekata za obuku i društvenih mreža može pomoći u širenju angažmana i integraciji platforme u postojeće mreže.
- Otvorenost i povjerenje Izgradnja kulture dijeljenja oslanja se na transparentnost, pravičnost i uzajamno poštovanje — to su vrijednosti koje moraju biti utkane u upravljanje platformom i etos zajednice.

Organizacije zainteresovane za usvajanje ovog modela trebale bi pilotirati platformu sa malom zajednicom praktičara, prikupljati povratne informacije i postepeno se širiti. Posebno je pogodan za institucije za obuku, mreže cjeloživotnog učenja ili konzorcijume za obrazovanje odraslih koji žele ojačati unutrašnju saradnju i vanjski uticaj.

Savjeti / Implementacija

Na osnovu iskustva platforme **Forma-te**, evo nekoliko praktičnih savjeta za one koji žele implementirati sličnu praksu u svom okruženju:

Prije pokretanja (Before Launch)

- **Započnite analizom potreba:** Razgovarajte s trenerima i edukatorima odraslih kako biste razumjeli njihove glavne izazove i potrebe za resursima.
- **Neka bude jednostavno:** Izbjegavajte prekomjerno komplikovanje kreditnog sistema ili procesa postavljanja i preuzimanja materijala. Jednostavnost je ključna za angažman.
- **Koristite alate otvorenog koda (open-source):** Platforme poput WordPress-a ili Moodle-a (uz odgovarajuće dodatke) mogu podržati osnovne verzije portala za dijeljenje uz niske troškove.

Tokom implementacije

- Pilotirajte s malom, provjerenom grupom: Pozovite nekoliko entuzijastičnih trenera da postave materijale i daju povratne informacije. Njihovi rani doprinosi postavit će ton i standard kvaliteta.
- **Postavite jasne smjernice za sadržaj:** Razjasnite koje su vrste resursa dobrodošle, kako ih treba opisati i koji su formati prihvatljivi.

- **Koristite pripovijedanje (storytelling) za rast zajednice:** Dijelite stvarne priče trenera koji su imali koristi od platforme kako biste izgradili emocionalnu vezu i kredibilitet.

Nakon pokretanja

- **Kreirajte redovne izazove ili kampanje dijeljenja:** Na primjer, tematske sedmice (npr. „Alati za digitalnu inkluziju“) mogu stimulisati aktivnost i obnoviti interesovanje.
- **Nagradite najbolje doprinositelje:** Odajte priznanje onima koji često dijele sadržaj ili onima čiji je sadržaj najbolje ocijenjen putem biltena ili društvenih mreža..
- **Pružite mikro-podršku:** Ponudite kratka uputstva, odgovore na česta pitanja (FAQ) ili čak sistem „parova“ (buddy system) za one koji nisu sigurni kako da daju svoj doprinos.

Savjeti za održivost

- Održavajte operativne troškove niskim podsticanjem vršnjačke moderacije umjesto angažovanja osoblja s punim radnim vremenom;
- Partnerstvo sa institucijama (centri za obrazovanje odraslih, univerziteti, opštine) radi širenja dosega i legitimiteta;

Podstaknite suvlasništvo: Dozvolite korisnicima da predlažu poboljšanja i da se osjećaju dijelom evolucije platforme.

Kulturni / Kreativni pristupi

Kulturni i kreativni pristupi u obrazovanju odraslih stavljaju ljudsko iskustvo u centar učenja. Umjesto da se oslanjaju isključivo na formalnu poduku ili strategije vođene podacima, oni se oslanjaju na umjetnost, nasljeđe, dizajn i pripovijedanje kako bi podstakli refleksiju, dijalog, izgradnju identiteta i angažman zajednice.

U kontekstima učenja odraslih, ovi pristupi pomažu učesnicima da povežu znanje sa proživljenim iskustvom, ojačaju društvene veze i razviju kritičko i kreativno razmišljanje. Integracijom kulturnog izražavanja u obrazovnu praksu, učenje postaje ne samo informativno, već i značajno i transformativno.

U praktičnom smislu, to može uključivati korištenje umjetničke interpretacije, lokalne istorije, vizuelne analize ili narativnih tehnika za istraživanje društvenih pitanja, izgradnju zajedničkog razumijevanja i promociju aktivnog učešća.

Primjer dobre prakse

Mitologija i simbolika putem telematskih alata

Sažetak prakse

Mrežna grupa **Mitologija i simbolika u umjetnosti** osnovana je 2020. godine kao odgovor na pandemiju COVID-19. Cilj joj je bio odgovoriti na obrazovne potrebe odraslih u provinciji Valladolid korištenjem jednostavnog i široko dostupnog digitalnog alata: WhatsApp-a.

Kurs je isporučivao sadržaj putem kratkih mikro-lekcija podržanih dokumentima, fotografijama, video zapisima i interaktivnim aktivnostima. Ovaj format je omogućio učesnicima da se bave kulturnim i umjetničkim temama na fleksibilan i pristupačan način.

Čak i nakon povratka nastavi uživo, mrežni format je zadržan. Pokazao se posebno dragocjenim za učesnike koji nisu mogli ili nisu željeli prisustvovati sesijama licem u lice zbog radnog vremena, ličnih okolnosti ili zdravstvenih razloga.

Praksa je blisko povezana s dugogodišnjim programom Učionice za obrazovanje i kulturu Pokrajinskog vijeća Valladolida, koji djeluje u ruralnim područjima više od 40 godina. Mrežni format je proširio njegov doseg i osigurao kontinuitet pristupa različitim grupama odraslih polaznika.

Ciljevi

- Podsticanje interesovanja za istoriju, mitologiju i umjetnost kroz proučavanje arhitektonskih, skulpturalnih i simboličkih elemenata.
- Promovisanje samostalnog i saradničkog učenja u pristupačnom digitalnom okruženju.
- Korištenje WhatsApp-a kao alata za podučavanje radi olakšavanja učešća, praćenja i kontinuirane interakcije između polaznika i edukatora.

Ciljevi prema oblastima kompetencija

1. Istorijsko i kontekstualno razumijevanje
    - Identifikacija i kontekstualizacija ključnih istorijskih procesa koji oblikuju urbani i kulturni razvoj.
    - Razumijevanje uloge religijskih, društvenih i političkih institucija u oblikovanju kulturnog naslijeđa.
    - Povezivanje istorijskih debata sa širim diskusijama o etici i ljudskim pravima.
2. Umjetničko posmatranje i interpretacija
    - Analiza arhitektonskih i skulpturalnih elemenata kao izraza moći, vjerovanja i identiteta.
    - Interpretacija umjetničkih stilova iz različitih istorijskih perioda.
    - Prepoznavanje simboličkih i formalnih karakteristika klasičnih i pretklasičnih umjetničkih tradicija.
3. Interpretacija mitologije i simbolike
    - Interpretacija mitoloških narativa kroz umjetničko predstavljanje.
    - Povezivanje ikonografskih elemenata s njihovim društvenim, religijskim i kulturnim značenjima.
    - Poređenje sakralnih prostora i njihovih ritualnih i estetskih funkcija.
4. Komunikacija i kritička refleksija
    - Aktivno učešće u digitalnim diskusijama i grupnim zadacima.
    - Formulisanje utemeljenih mišljenja o istorijskim i kulturnim temama.

- Izrada pismenih i usmenih doprinosa (tekstovi, audio zapisi, slike) jasno i koherentno.

5. Vještine digitalnog i autonomnog učenja
    - Korištenje WhatsApp-a kao alata za učenje, komunikaciju i saradnju.
    - Odabir i dijeljenje relevantnih digitalnih resursa.
    - Upravljanje individualnim učenjem uz uzajamno poštovanje u grupnoj dinamici.

Metodologija

Metodologija kursa zasnovana je na kontinuiranoj interakciji putem WhatsApp-a, koristeći njegove različite formate (tekst, audio, slike i linkove) kako bi se diverzifikovale aktivnosti učenja. Pristup integriše multimedijalne resurse i aktivne tehnike kao što su debata, usmeno pripovijedanje, vođeno istraživanje i vizuelna analiza. Svi zadaci su dizajnirani da budu dostupni putem mobilnih telefona i kompatibilni sa fleksibilnim rasporedima, pružajući podršku odraslim polaznicima u usklađivanju učenja sa ličnim i profesionalnim obavezama.

- Sedmične mini-lekcije: Sadržaj je bio podijeljen u kratke module koji su se isporučivali putem sažetih tekstova, pojašnjavajućih audio snimaka i vizuelnih materijala (slika i video zapisa povezanih s izučavanim umjetničkim i istorijskim temama).
- Pitanja i debate: Učesnici su bili podsticani da postavljaju pitanja, komentarišu materijale i učestvuju u strukturiranim diskusijama radi promicanja kritičkog razmišljanja.
- Multimedijalni resursi: Linkovi ka galerijama slika, 3D rekonstrukcijama i virtuelnim turama podržavali su dublje razumijevanje.
- Praktične vježbe: Kratki zadaci fokusirani na identifikaciju umjetničkih elemenata, simbola ili mitoloških referenci u vizuelnim materijalima.
- Zajednički repozitoriji: Učesnici su doprinosili relevantnim člancima, slikama ili video zapisima, podstičući saradničku izgradnju znanja.

Mrežni kurs pratio je isti akademski kalendar kao i verzija uživo, trajući tokom cijele akademske 2024–2025. godine.

Rezultati

Dobijeni rezultati su u velikoj mjeri zadovoljavajući, jer se zasnivaju na ideji da obrazovanje odraslih treba poštovati različitost životnih puteva, unaprijediti prethodna iskustva učenika i podsticati horizontalni dijalog. To je omogućilo stvaranje dijaloške "virtuelne zajednice" u kojoj svi učenici osjećaju da učestvuju u zajedničkom programu sa zajedničkim ciljevima i sadržajem.

Faktori uspjeha

Nekoliko elemenata je doprinijelo uspjehu ove prakse:

- Korištenje široko dostupnog i poznatog digitalnog alata (WhatsApp), čime su smanjene tehnološke barijere.
- Fleksibilna struktura prilagođena odraslim polaznicima s različitim rasporedima i obavezama.
- Kratke, dobro strukturirane mikro-lekcije koje su održavale angažman.
- Kombinacija teksta, audia, slika i multimedijalnih resursa, što podržava različite stilove učenja.
- Kontinuirana interakcija između učesnika i fasilitatora, čime se podstiče osjećaj zajednice.
- Snažna povezanost s postojećim programom Učionice za obrazovanje i kulturu, što osigurava kontinuitet i pedagošku koherentnost.

Preporuke

Ova praksa je lako prenosiva i može se primijeniti u različitim kontekstima obrazovanja odraslih, posebno tamo gdje je pristup računarima ili naprednim platformama ograničen. Za uspješnu implementaciju:

- Fasilitator sposoban da moderira online diskusije i pruža redovne povratne informacije je neophodan.
- Grupa treba ostati dosljedna kako bi se izgradilo povjerenje i kontinuitet.
- Sadržaj treba prilagoditi kulturnoj pozadini i interesovanjima učesnika.
- Jasna sedmična struktura i pravila komunikacije pomažu u održavanju angažmana.
- Online format može efikasno dopuniti nastavu uživo.

Savjeti / Savjeti za implementaciju

- **Podijelite sadržaj na kratke, upravljive jedinice učenja.**
- **Koristite različite formate (tekst, audio, slike)** kako biste održali pažnju i osigurali inkluzivnost.
- **Podstičite aktivno učešće** putem pitanja i malih zadataka za refleksiju.
- Postavite jasna očekivanja u pogledu vremena odgovora i bontonu u komunikaciji.
- Osigurajte redovne sažetke diskusija kako biste utvrdili ključne tačke učenja.
- **Pobrinite se da su materijali potpuno dostupni** putem pametnih telefona.

Održavajte ravnotežu između strukturiranog vođenja i otvorene diskusije.

Saradnički pristupi / Pristupi zasnovani na partnerstvu

Saradnički pristupi ili pristupi zasnovani na partnerstvu odnose se na strategije u kojima dvije ili više organizacija, grupa ili pojedinaca rade zajedno ka zajedničkom i obostrano korisnom cilju. Osnovni princip je udruživanje resursa — kao što su znanje, stručnost, finansiranje ili tehnologija — kako bi se postigli rezultati koje bi bilo teško ostvariti samostalno.

U obrazovanju odraslih i društvenim kontekstima, ovi pristupi promovišu podijeljenu odgovornost, horizontalne odnose i dugoročnu održivost. Umjesto oslanjanja na model "odozgo prema dolje" (ekspert-klijent), saradnički okviri podstiču ko-kreaciju, dijalog i lokalno vlasništvo nad projektima.

Karakteristika	Tradicionalni pristup	**Saradnički pristup**
Dinamika moći	Odozgo prema dolje / Direktivna	Horizontalna / Uzajamna
Rješavanje problema	Rješenja vođena ekspertima	Rješenja vođena zajednicom
Održivost	Zavisna od vanjske pomoći	Izgrađena na lokalnom vlasništvu
Komunikacija	Jednosmjerno izvještavanje	Kontinuirani krugovi povratnih informacija

Primjer dobre prakse

Tehnike i alati za trenere u e-učenju

Sažetak prakse

Tehnike i alati za trenere u e-učenju je kurs za kontinuirano obrazovanje dizajniran za trenere odraslih koji žele da razviju ili unaprijede svoju sposobnost planiranja, implementacije i evaluacije aktivnosti e-učenja. Kurs oprema učesnike digitalnim pedagoškim vještinama, omogućavajući im korištenje online platformi, dizajniranje digitalnog sadržaja i kreiranje interaktivnih okruženja za učenje. Podržava profesionalizaciju trenera koji rade u obrazovanju odraslih, posebno u kontekstima kombinovanog učenja ili učenja na daljinu.

Pojava i širenje digitalnih okruženja za učenje, ubrzani pandemijom COVID-19, razotkrili su kritičan jaz u digitalnim pedagoškim vještinama mnogih edukatora i trenera odraslih. Tradicionalne metode obuke više nisu zadovoljavale zahtjeve online ili kombinovanih konteksta učenja, stvarajući potrebu za ciljanim profesionalnim razvojem.

Ciljna grupa uključuje trenere i edukatore odraslih koji rade u centrima za profesionalnu obuku, stručnim institucijama ili kao samostalni treneri. Mnogi su imali iskustva u nastavi u učionici, ali im je nedostajalo samopouzdanja i metodološkog znanja da efikasno prenose znanje putem digitalnih platformi.

Ova praksa se obično provodi u okviru kontinuiranog profesionalnog razvoja (CPD) i mogu je izvoditi organizacije akreditovane od strane DGERT-a u Portugalu. Također može biti dio nacionalnih ili evropskih finansiranih programa, kao što su POISE, Portugal 2020 ili Erasmus+ KA1 projekti mobilnosti.

Ciljevi

Glavni ciljevi prakse Tehnike i alati za trenere u e-učenju su:

- Unaprijediti digitalnu pismenost i samopouzdanje među edukatorima odraslih u korištenju online platformi i alata.
- Razviti pedagoške strategije koje su učinkovite u virtualnim i kombiniranim (blended) okruženjima za učenje.
- Promovisati angažman polaznika kroz interaktivni i multimedijalni sadržaj.
- **Osigurati inkluzivno i pristupačno učenje prilagođavanjem materijala različitim profilima polaznika i nivoima digitalnog pristupa.**
- **Podsticati kulturu inovacija u obuci, ohrabrujući edukatore da eksperimentišu s novim formatima kao što su mikro-učenje (microlearning), gejmifikacija i kolaborativni alati.**
- **Podržati tranziciju tradicionalnih centara za obuku prema hibridnim ili potpuno online modelima izvođenja nastave.**

Sveukupno, ova praksa nastoji premostiti digitalni jaz u obrazovanju odraslih i osigurati da edukatori mogu pružiti visokokvalitetna iskustva učenja u bilo kojem formatu.

Metodologija

Kurs „Tehnike i alati za trenere u e-učenju“ obično se realizuje u kombinovanom (blended) ili potpuno online formatu, u trajanju od **15 do 35 sati**. Metodologija se zasniva na **praktičnom i refleksivnom modelu učenja**, u kojem treneri primjenjuju alate i pristupe direktno u vlastitim nastavnim kontekstima. Fokus je na **praktičnoj primjeni, međusobnoj interakciji među učesnicima i postepenom razvoju vještina**.

Implementacija korak po korak

1. Procjena potreba
   Učesnici ispunjavaju kratak dijagnostički upitnik ili samoprocjenu kako bi utvrdili svoj početni nivo digitalnih kompetencija i upoznatosti s alatima za e-učenje.
2. Uvodni modul

Pruža se pregled digitalnog obrazovanja, uključujući prednosti i izazove e-učenja, kao i ključne pedagoške razlike između nastave uživo (face-to-face) i online formata.

3. Istraživanje alata (Toolbox Exploration)

Učesnici se upoznaju s nizom često korištenih digitalnih alata, kao što su:

- **Moodle** ili **Google Classroom** za organizaciju kurseva
- **Canva**, **Genially** ili **PowerPoint** za izradu sadržaja
- **Padlet**, **Mentimeter** ili **Jamboard** za interakciju
- **Screencast-O-Matic** ili **Loom** za snimanje lekcija
- **Kahoot** ili **Quizizz** za gejmificirano (igrifikovano) ocjenjivanje

Naglasak se ne stavlja samo na to **kako ovi alati funkcionišu**, već i na **načine na koje mogu unaprijediti pedagošku učinkovitost**.

4. Dizajniranje aktivnosti
   Učesnici osmišljavaju vlastite aktivnosti za e-učenje, prilagođavajući digitalne alate svom profesionalnom kontekstu i primjenjujući principe instruktivnog dizajna (npr. ADDIE ili SAMR modele).
5. Povratne informacije od kolega i refleksija
   Treneri učestvuju u strukturiranom međusobnom vrednovanju putem foruma ili sinhronih sesija. Oni dijele svoj rad, daju konstruktivne povratne informacije i razmišljaju o načinima za unapređenje svoje digitalne nastavne prakse.
6. Završni zadatak / simulacija
   Svaki učesnik realizuje kratku online trening sesiju ili dio modula koristeći alate i strategije koje su istražene tokom kursa.
7. Praćenje i podrška
   Kao dodatna podrška može se ponuditi opcionalno mentorstvo ili formiranje zajednice prakse kako bi se omogućila kontinuirana primjena stečenog znanja i razmjena iskustava i nakon završetka formalnog perioda obuke.

Rezultati

Implementacija kursa „Tehnike i alati za trenere u e-učenju“ dovela je do nekoliko konkretnih i mjerljivih rezultata:

- Povećano digitalno samopouzdanje među trenerima
  Učesnici navode da se osjećaju **samostalnije i sigurnije** u korištenju online platformi, integraciji multimedijalnih resursa i upravljanju virtualnim učionicama.
- Unaprijeđen dizajn obuke
  Treneri razvijaju strukturiranije i zanimljivije e-learning module, s boljom usklađenošću između ciljeva učenja, sadržaja i metoda ocjenjivanja.
- Povećan angažman polaznika

Kurusi koje su redizajnirali obučeni edukatori pokazuju viši nivo interakcije i smanjenje stope odustajanja, naročito kada se koriste interaktivni i gejmificirani alati.

- Veća inkluzivnost i pristupačnost
  Učesnici primjenjuju princip inkluzivnosti i prilagođavaju materijale potrebama odraslih polaznika s različitim nivoima digitalnih kompetencija.
- Razvoj mreža podrške među kolegama
  Mnoge edicije kursa dovode do formiranja neformalnih zajednica prakse, gdje treneri nastavljaju razmjenjivati resurse, ideje i izazove i nakon završetka formalnog perioda obuke.

Sveukupno, praksa doprinosi profesionalizaciji obrazovanja odraslih i unapređuje kvalitet i relevantnost digitalne i kombinovane (blended) obuke.

Faktori uspjeha

Više ključnih elemenata doprinijelo je uspjehu i efikasnosti kursa „Tehnike i alati za trenere u e-učenju“:

- Praktičan i aktivan pristup
  Kurs se fokusira na stvarne alate koje učesnici mogu odmah primijeniti u svom nastavnom kontekstu, čime se povećava relevantnost i motivacija.
- Postepena progresija
  Treneri se postepeno upoznaju s alatima, kroz strukturirani slijed koji sprječava preopterećenje previše informacijama odjednom.
- Učenje i dijeljenje među kolegama
  Učesnici uče ne samo od trenera, već i jedni od drugih, kroz povratne informacije, diskusije i kolaborativne zadatke.
- Fleksibilna i samostalna struktura
  E-learning format omogućava zaposlenim edukatorima da uče vlastitim tempom, uz opcionalne sinhrone sesije za dodatnu podršku.
- Fokus na digitalnu pedagogiju, a ne samo na alate
  Osim što uče kako alati funkcionišu, učesnici istražuju kako dizajnirati efektivna iskustva učenja online.
- Podržavajuće i inkluzivno okruženje
  Treneri su ohrabrivani da postavljaju pitanja, prave greške i reflektiraju svoj vlastiti stil podučavanja, što stvara prostor za istinski profesionalni razvoj i rast.

Ovi elementi doprinose ukupnoj efikasnosti i dugoročnoj održivosti kursa.

Preporuke

Kurs „Tehnike i alati za trenere u e-učenju“ je visoko prenosiv i može se prilagoditi različitim kontekstima, regijama i profilima polaznika. Može ga implementirati trening centri, nevladine organizacije, javne institucije, pa čak i samostalni treneri, pod uvjetom da su ispunjeni sljedeći

- Pristup digitalnoj infrastrukturi
  Osnovni pristup uređajima (laptop, tablet ili pametni telefon) i internetu je neophodan i za trenere i za polaznike.
- Facilitatori s digitalnim i pedagoškim kompetencijama
  Kurs bi trebali voditi treneri koji razumiju edukacijsku tehnologiju i principe učenja odraslih.
- Prilagodba ciljnoj grupi
  Primjeri, alati i studije slučaja trebaju odražavati **realnost polaznika** (npr. stručni treneri, edukatori pismenosti, facilitatori u zajednici).
- Jasan i intuitivan LMS
  Jednostavan i korisnički prijateljski sistem za upravljanje učenjem (kao što su Moodle ili Google Classroom) je ključan za izbjegavanje digitalnih barijera.
- Mehanizmi podrške
  Pružanje tutorial videa, FAQ sekcije ili opcija mentorstva može poboljšati iskustvo, posebno za trenere koji nisu toliko upoznati s tehnologijom.

Ovaj model kursa posebno se preporučuje za centre za obrazovanje odraslih koji prelaze na kombinovano (blended) učenje, za nove trenere koji ulaze u oblast, ili za inicijative kontinuiranog obrazovanja usmjerene na digitalnu transformaciju.

Savjeti / Implementacija

Za organizacije ili facilitatore koji planiraju implementirati sličnu praksu, sljedeći savjeti i kontrolne liste mogu podržati uspjeh:

Prije kursa

- Provedite procjenu potreba kako biste prilagodili sadržaj prethodnom znanju polaznika.
- Odaberite platformu s niskim digitalnim barijerama (npr. Moodle, Google Classroom ili NAU).
- Pripremite uvodni modul s uputama za navigaciju i osnovnom podrškom za digitalnu pismenost.
- Osigurajte usklađenost s principima pristupačnosti (npr. veličina fonta, kontrast boja, titlovi).

Tokom kursa

- Koristite mikroučenje (microlearning): kratki, fokusirani moduli najbolje funkcionišu za zaposlene odrasle polaznike.
- Integrirajte interaktivne elemente kao što su kvizovi, forumi ili grupni zadaci na svakih nekoliko lekcija.

- Kreirajte jasna uputstva i pružite primjere za svaku aktivnost.
- Obezbijedite redovne provjere napretka ili Q&A sesije, čak i ako su kratke i neformalne.

Nakon kursa

- Ohrabrite polaznike da **primijene ono što su kreirali tokom kursa**.
- Ponudite **opcionalnu podršku nakon kursa** (mentorstvo, zajednica prakse)
- Prikupite povratne informacije i prilagodite buduće edicije na osnovu iskustava polaznika.

Savjet: Uvijek tretirajte alate kao sredstvo za unapređenje učenja, a ne kao cilj sam po sebi. Prvo fokus stavite na pedagogiju.

Modul 1: Digitalno učenje

Uvod i obrazloženje

Modernizacija centara za obrazovanje odraslih širom Europe zahtijeva da **digitalno učenje** prevaziđe puko korištenje alata i postane **svrsishodno, pristupačno i usmjereno na čovjeka** iskustvo učenja.

Istraživanja provedena unutar **projekta XXI Adults**, uključujući ankete s predstavnicima javne uprave, edukatorima, menadžerima i odraslim polaznicima u šest partnerskih zemalja, ukazuju na **zajedničku dijagnozu:**

1. Postoje infrastrukturne nejednakosti (posebno u opremi i internet konekciji, naročito u ruralnim područjima);
2. Odrasli su motivisani za razvoj digitalnih kompetencija koje su korisne za život,
3. Edukatori traže kontinuiranu, praktično orijentiranu i kontekstualizovanu obuku;
4. Pitanja poput digitalne sigurnosti i odgovorne upotrebe umjetne inteligencije (AI) pojavljuju se kao prioriteti koji se tiču svih oblasti.

Istovremeno, mapiranje dobrih praksi među partnerima pokazuje da se najdosljedniji rezultati postižu kada se tehnologija koristi za podršku jednostavnim, autentičnim i zajedničkim zadacima učenja, a ne kao cilj sama po sebi.

Primjeri uključuju:

Krugove digitalne pismenosti,Mentorstvo senior-to-senior,Simulacije svakodnevnih zadataka (zdravstvo, finansije, e-usluge),Digitalno pripovijedanje,Zajedničke centre i hubove,Kreativne laboratorije (FabLabs).

Ovi primjeri pokazuju kako digitalno učenje može biti smisleno, prenosivo i transformativno, čak i u malom obimu.

Ova saznanja potvrđuju zreli institucionalni modeli (npr. zajedničke mreže LMS, OER repozitoriji i zajednice prakse) i metodologije usmjerene na polaznika, kao što su design thinking, učenje bazirano na projektima i intergeneracijski pristupi.

Kolektivna analiza dobrih praksi među partnerskim organizacijama projekta XXI Adults potvrđuje ovo obrazloženje i pokazuje da je digitalno učenje istovremeno **alat za inkluziju** i **pokretač pedagoških inovacija**.

U različitim zemljama, prikupljene dobre prakse ilustriraju komplementarne i prenosive pristupe:

- Portugal ističe prakse usmjerene na profesionalizaciju trenera i kreiranje humanizovanih digitalnih okruženja za učenje. Inicijative poput Techniques and Tools for E-Learning Trainers, Letters for Life i Back to the Future – Seniors as Digital Storyteller Gurus kombinuju tehnologiju, kreativnost i empatiju.
- Španija naglašava zajedničke digitalne inicijative za učenje, uključujući Online/In-person English Workshops i korištenje Google alata, što približava digitalno učenje svakodnevnom životu i pomaže u smanjenju socijalne izolacije.
- Grčka prikazuje modele digitalnog mentorstva i učenja među vršnjacima, kao što su *Digital Literacy Circles* i *Digital Mentorship Programme*, osnažujući odrasle s niskim nivoom digitalne pismenosti i podstičući intergeneracijsku solidarnost..
- Bosna i Hercegovina identificira inicijative usmjerene na kritičku medijsku pismenost, uključujući Digital Media Literacy Basics, čime se povećava sposobnost odraslih da kritički procjenjuju i sigurno koriste online informacije.
- Poljska dokumentuje ulogu FabLabova i Learning Hubova kao prostora za praktično učenje, gdje odrasli eksperimentiraju s tehnologijama i kreativnim metodama u kolaborativnim okruženjima.
- Njemačka pokazuje potencijal DVV ekosistema i njegovih nacionalnih digitalnih platformi kao primjere sistemske digitalne integracije u obrazovanju odraslih, kombinujući tehnološke inovacije, pedagošku podršku i osiguranje kvaliteta.

Zajedno, ove prakse pokazuju jasan evropski trend: digitalno učenje ima trajan utjecaj kada je smisleno, pristupačno i usmjereno na čovjeka. Ono podržava aktivno učenje, saradnju i

povezivanje zajednice, razvijajući ne samo tehničke vještine, već i samopouzdanje, autonomiju i aktivno učešće.

Iz perspektive odraslih polaznika, rezultati anketa dosljedno pokazuju preferenciju za hibridne i praktične modele učenja (online komunikacija, e-usluge, kreiranje dokumenata, rad s tabelama, platforme za učenje), uz potrebu za bliskim vođenjem, mentorstvom među vršnjacima i jačanjem samopouzdanja.

Za edukatore i menadžere, podaci ističu visoku motivaciju za inovacije, ali i ograničeno vrijeme za dizajn i ažuriranje sadržaja, zastarjelu opremu u nekim centrima, te potrebu za kratkim, praktičnim i podržavajućim treninzima (uključujući edukativni AI, digitalnu evaluaciju i pristupačnost).

Javna uprava prepoznaje strateški prioritet digitalizacije i važnost stabilnog finansiranja, tehničke podrške i partnerstava na više nivoa (opštine, univerziteti, NVO i tehnološke kompanije), uz naglasak na potrebu za koordinacijom i teritorijalnom ravnotežom.

Iz tog razloga, modul predstavlja primjere dobrih praksi koji imaju za cilj premostiti jaz između dijagnoze i akcije, omogućavajući pojedincima, timovima i centrima da:

- Istraže kako dizajnirati jednostavna, na polaznika usmjerena digitalna iskustva;
- Primijene hibridne i mikro-učenje strategije koje kombinuju sinhrone i asinhrone elemente;
- Razmjenjuju povratne informacije i ideje među vršnjacima za autentičnu i inkluzivnu praksu;
- Implementiraju osnovne principe pristupačnosti i digitalne sigurnosti kao standarde kvaliteta;
- Izgrade zajednice prakse i mentorske mreže za kontinuirani razvoj;
- Ugrade digitalno učenje u lokalne realnosti, osiguravajući socijalnu relevantnost i održivost.

*U sažetku, ovaj modul se oslanja na evropske dobre prakse kako bi ponudio pragmatične i inkluzivne pristupe ulasku u digitalno učenje, osiguravajući da tehnologija ostane sredstvo za ljudsku povezanost, a ne cilj sam po sebi, u obrazovanju odraslih u 21. vijeku.

Preporučeni digitalni uvjeti za implementaciju

Minimalni zahtjevi:

- Pristup **digitalnom uređaju** (računar, tablet ili pametni telefon).
- Osnovna internet konekcija koja omogućava online komunikaciju i jednostavne digitalne zadatke.
- Poznavanje osnovnih digitalnih alata (npr. e-mail, pregledavanje interneta, kreiranje dokumenata).

Kad je moguće, preporučuje se osigurati:

- Stabilna internet konekcija za sinhrone sesije i zajednički rad.
- Pristup zajedničkom online prostoru ili platformi za učenje za materijale i komunikaciju.
- Tehnička ili vršnjačka podrška za polaznike kojima je potrebna dodatna pomoć

Ovi uvjeti su namjerno fleksibilni i mogu se prilagoditi lokalnim realnostima, osiguravajući inkluzivnu i izvedivu implementaciju modula u različitim kontekstima.

Sta će polaznici naučiti / Stečene vještine i kompetencije d

- Razviti jasnije razumijevanje digitalnog učenja u obrazovanju odraslih, temeljenog na konkretnim primjerima dobrih praksi.
- Steći povećano samopouzdanje u korištenju jednostavnih digitalnih alata, inspirisanih stvarnim praksama prikazanim kroz modul.
- Konceptualizirati malu, kontekstu prilagođenu digitalnu aktivnost učenja na osnovu prikazanih pristupa.
- Ojačati svijest o osnovnim principima sigurnosti, pristupačnosti i odgovorne upotrebe digitalnih tehnologija.
- Napustiti modul s barem jednom praktičnom idejom koju je moguće realistično primijeniti u svom centru ili nastavnoj praksi.

Osnove digitalnog učenja: Zašto i kako

Kroz istraživanje konkretnih dobrih praksi i ilustrativnih projekata, polaznici su pozvani da reflektuju o značenju digitalnog učenja u obrazovanju odraslih — ne samo kao upotrebi tehnologije, već kao pristupu koji čini učenje fleksibilnijim, pristupačnijim i usmjerenim na čovjeka.

Reflektujući na ove primjere, učesnici se ohrabruju da ispituju vlastite prakse i identificiraju jednu realističnu priliku za digitalnu transformaciju unutar svog specifičnog konteksta.

Rezultat: Povećana svijest o potencijalu digitalnog učenja kao pedagoškog saveznika za inkluziju, angažman i motivaciju polaznika

Dizajniranje jednostavnih i autentičnih digitalnih iskustava

Na temelju odabranih dobrih praksi i inicijativa, ovaj dio ohrabruje polaznike da razmisle kako male, svakodnevne digitalne aktivnosti mogu smisleno angažovati polaznike i podržati aktivno učešće.

Polaznici su pozvani da eksperimentišu s jednostavnim digitalnim alatom i osmisle mikro-aktivnost koja je relevantna i prilagodljiva njihovom vlastitom nastavnom ili edukativnom kontekstu.

Rezultat: Povećana svijest i početna sposobnost konceptualizacije male, na polaznika usmjerene digitalne aktivnosti.

Inoviranje s digitalnim alatima

Kroz praktične primjere i ilustrativne inicijative, polaznici otkrivaju kreativne načine primjene svakodnevnih digitalnih alata (kao što su prezentacije, kvizovi, kolaborativne ploče i AI asistenti) za podršku učenju.

Inspirisani ovim primjerima, ohrabruju se da isprobaju jedan alat praktično i razmisle o tome kako se kreativnost, etika i odgovornost prepliću u digitalnim inovacijama.

Rezultat: Povećano samopouzdanje i svijest u korištenju jednostavnih digitalnih alata na kreativan, etičan i odgovoran način.

Mentorstvo i zajedničko učenje

Na temelju stvarnih primjera mentorstva i učenja među vršnjacima, polaznici reflektiraju kako digitalno mentorstvo može osnažiti i edukatore i polaznike.

Ohrabruju se da dijele iskustva međusobne podrške unutar svojih institucija i istraže kako online zajednice mogu potaknuti kontinuirani profesionalni razvoj.

Rezultat: Povećano prepoznavanje mentorstva i saradnje kao ključnih pokretača digitalnog samopouzdanja, inkluzije i cjeloživotnog učenja.

Sigurnost, etika i digitalno građanstvo

Kroz kratke studije slučaja i odabrane dobre prakse, polaznici reflektiraju o online sigurnosti, dezinformacijama i etičkoj upotrebi AI u obrazovnim kontekstima.

Pozvani su da identifikuju ključne prakse koje promovišu digitalno blagostanje i odgovorno, kritičko učešće u svojim okruženjima.

Rezultat: Povećana svijest i zajednička posvećenost etičkim, sigurnim i kritičkim digitalnim praksama.

Mikro-projekat: Od ideje do akcije

Na temelju primjera i ideja istraženih tokom modula, polaznici pretvaraju jednu inspirisanu ideju u jednostavan i realistično izvediv plan akcije usmjeren na poboljšanje digitalnog aspekta njihove nastavne prakse ili centra.

Kroz zajedničke prostore poput zajedničke galerije ili foruma, predstavljaju svoje planove i razmjenjuju povratne informacije među vršnjacima.

Rezultat: Konkretna i izvediva ideja, inspirisana identifikovanim dobrim praksama, za primjenu principa digitalnog učenja u lokalnom kontekstu

Ukupni rezultat

Nakon završetka ovog procesa učenja, očekuje se da će polaznici:

- Povećati svijest i samopouzdanje u primjeni digitalnih pristupa u obrazovanju odraslih, inspirisani konkretnim primjerima i dobrim praksama;
- Razviti male, prenosive ideje koje se mogu realistično prilagoditi vlastitim obrazovnim kontekstima;
- Postati dio zajednice edukatora motivisanih za daljnje istraživanje i refleksiju o digitalnoj pedagogiji;
- Doprinijeti zajedničkoj evropskoj viziji inkluzivnog, na čovjeka usmjerenog digitalnog učenja.

Teorijsko obrazloženje

Digitalno učenje kao put ka inkluziji i samopouzdanju

Digitalno učenje postalo je temelj obrazovanja odraslih, ne samo zato što omogućava fleksibilan pristup učenju bilo kada i bilo gdje, već i zato što stvara nove načine za učešće, saradnju i izražavanje znanja. Njegova prava pedagoška vrijednost zavisi od načina integracije u nastavu — tehnologija se pretvara u smisleno i inkluzivno iskustvo učenja, a ne ostaje cilj sama po sebi.

Podaci prikupljeni u šest partnerskih zemalja projekta XXI Adults pokazuju da digitalno učenje još uvijek odražava nejednakosti u pristupu i samopouzdanju, naročito kod starijih odraslih, osoba s nižim nivoom obrazovanja i onih koji žive u ruralnim ili socijalno ugroženim područjima. Ove razlike nisu samo tehničke, već i socijalne i motivacione. Stoga digitalno učenje treba posmatrati kao ulaz u inkluziju i aktivno građanstvo, pomažući odraslima da aktivnije učestvuju u svojim zajednicama i povrate samopouzdanje u svoju sposobnost učenja.

Prema Vijeću Evropske unije (2021), obrazovanje odraslih treba omogućiti da “svi odrasli imaju punu participaciju u digitalnom, ekonomskom i građanskom životu”, osiguravajući da digitalna tranzicija nikoga ne ostavi iza.

Ovaj modul se bavi ovim izazovom fokusirajući se na:

- Unapređenje pedagoške upotrebe digitalnih tehnologija kroz pristupe usmjerene na čovjeka i interaktivne metode;
- Osiguranje jednakosti, pristupačnosti i motivacije, kroz kratke, praktične strategije koje edukatori mogu odmah primijeniti u vlastitim kontekstima.

Uloga edukatora: Od korisnika alata do facilitatora iskustava učenja

Digitalna transformacija preoblikuje ulogu edukatora. Osim što savladavaju alate, edukatori postaju facilitatori digitalnih iskustava učenja — profesionalci koji planiraju kratke, hibridne aktivnosti, kreiraju participativna okruženja i integrišu digitalne alate na etičan i svrsishodan način.

Ovaj pristup se oslanja na principe andragogije (Knowles, 1984) i heutagogije (Hase & Kenyon, 2000), koji naglašavaju autonomiju, samousmjeravanje i učenje kroz iskustvo. U digitalnim kontekstima, odrasli najbolje uče kada kontrolišu vlastiti tempo, uočavaju neposrednu relevantnost i dobijaju smislen povratni odgovor.

Ovaj modul ističe četiri vodeća principa koje edukatori mogu primijeniti u svakodnevnoj praksi:

- Autentičnost – zadaci iz stvarnog života koji čine učenje relevantnim;
- Refleksivnost – korištenje grešaka, povratnih informacija i samoprocjene kao prilika za rast;
- Saradnja – pretvaranje digitalnih prostora u okruženja za zajedničko učenje;
- Pristupačnost – dizajniranje učenja koje uključuje sve, bez obzira na tehničke ili socijalne barijere.

Evropski okviri i usklađenost s politikama

Modul Digitalno učenje je usklađen s evropskim prioritetima i referentnim okvirima koji vode obrazovanje odraslih:

- DigComp 2.2 (Evropska komisija, 2022) — definiše kompetencije u oblasti informacijske pismenosti, komunikacije, digitalnog kreiranja, sigurnosti i rješavanja problema;
- DigCompEdu — opisuje kako edukatori mogu smisleno integrisati tehnologije u nastavu i učenje;
- Nova evropska agenda za obrazovanje odraslih 2021–2030 (Vijeće EU, 2021) — postavlja cilj da najmanje 80% odraslih posjeduje osnovne digitalne vještine do 2030. godine..

Umjesto da se fokusira na svladavanje alata, ovaj modul prevodi ove okvire u kratke, pedagoški utemeljene strategije koje podstiču digitalnu svijest, samopouzdanje i etičku upotrebu tehnologije.

Inovacija i hibridno učenje kao prilike za promjene

Inovacija u obrazovanju odraslih nije mjerena brojem korištenih alata, već načinom na koji tehnologija unapređuje učešće i smisao učenja. Kombinovanje sinhronih i asinhronih trenutaka, odnosno spajanje nastave uživo i online aktivnosti, pomaže polaznicima da ostanu povezani i angažovani.

Evropske studije (Baltacı, 2025; Ruuskanen-Parrukoski, 2020) potvrđuju da i lagani, dobro strukturirani hibridni modeli povećavaju motivaciju i inkluziju — pod uvjetom da postoji ljudska i pedagoška podrška.

- Dobre prakse prikupljene kroz projekt XXI Adults ilustriraju ovu ravnotežu:
- Krugovi digitalne pismenosti i intergeneracijsko mentorstvo (Grčka, Portugal);
- Zajednički kreativni laboratoriji (Poljska, Njemačka, Španija);
- Inicijative medijske pismenosti (Bosna i Hercegovina);
- Projekti digitalnog pripovijedanja (Portugal, Grčka).

U svim ovim primjerima, tehnologija pojačava utjecaj edukatora — ona ih ne zamjenjuje.

Etika, sigurnost i povjerenje u digitalnom prostoru

Digitalizacija u obrazovanju uvijek mora biti praćena etičkom sviješću. Pitanja poput zaštite podataka, privatnosti, odgovorne upotrebe AI, dezinformacija i digitalnog blagostanja zahtijevaju svjesnu pažnju i promišljenu pedagošku akciju.

Integracija ovih tema u aktivnosti također znači promovisanje digitalnog građanstva i online sigurnosti kao osnovnih kompetencija za sve edukatore i polaznike. Cilj je razviti informisane, kritične i odgovorne korisnike koji znaju sigurno i kolaborativno djelovati u digitalnim okruženjima.

Sinteza: Ljudski put ka digitalnom samopouzdanju

Integracija digitalnih tehnologija u obrazovanju odraslih je, prije svega, ljudski proces promjene. Ovaj modul predlaže realističan i motivišući put za:

- Osnažiti edukatore kao facilitatorske figure i dizajnere smislenih iskustava učenja;
- Učiniti digitalno učenje alatom za inkluziju, samopouzdanje i aktivno učešće;
- Podsticati zajednice prakse i međusobnu podršku među vršnjacima;
- Osigurati da digitalna tranzicija u obrazovanju odraslih ostane usmjerena na čovjeka.

Na kraju, digitalno učenje ispunjava svoju svrhu kada povezuje ljude, širi mogućnosti i gradi povjerenje u cjeloživotno učenje.

Dobre prakse

Prva dobra praksa: Tehnike i alati za trenere u e-učenju

Kontekst i pozadina

Digitalna tranzicija u obrazovanju odraslih u Portugaliji donijela je nove izazove za trenere i edukatore, od kojih su mnogi imali značajno iskustvo u nastavi licem-u-lice, ali ograničeno poznavanje digitalnih pedagogija i alata.

Projekat Techniques and Tools for E-Learning Trainers, identifikovan i dokumentovan od strane Empoderar kao relevantna dobra praksa, popunjava ovu prazninu osnažujući trenere obrazovanja odraslih s digitalnim i pedagoškim kompetencijama potrebnim za dizajn, implementaciju i evaluaciju smislenog online i kombinovanog učenja.

Ova inicijativa je dio šire nacionalne i evropske agende za modernizaciju obrazovanja odraslih i promociju kvalitetnog, inkluzivnog i na čovjeka usmjerenog e-učenja. Usklađena je s prioritetima Evropske unije za cjeloživotno učenje i okvirima za digitalne kompetencije (DigComp i DigCompEdu), fokusirajući se na osposobljavanje edukatora da etički i svrsishodno integrišu tehnologiju u svoj rad.

Ciljevi

- Ojačati digitalne i pedagoške kompetencije trenera za online i hibridna okruženja učenja.
- Promovisati kritičku i etičku upotrebu digitalnih tehnologija u obrazovanju..
- Poboljšati kvalitet online komunikacije i interakcije između trenera i polaznika.
- Razviti metodologije instruktivnog dizajna i formativnog ocjenjivanja prilagođene e-učenju.
- Izgraditi zajednicu prakse za razmjenu iskustava, saradnju i kontinuirani profesionalni razvoj.

Implementacija

Kurs je strukturiran kao program kombinovanog učenja, koji je uključivao sinhrone online sesije vođene od strane stručnih trenera, zajedno sa asinhronim aktivnostima na e-learning platformi. Učesnici su bili upoznati sa različitim oblastima sadržaja, uključujući:

- Principi online i kombinovanog učenja;
- Pedagoško planiranje i strukturiranje digitalnih modula;
- Efikasna upotreba sistema za upravljanje učenjem (LMS) i multimedijalnih alata za učenje;
- Motivacija i angažman polaznika u digitalnim kontekstima;
- Formativno ocjenjivanje i ocjenjivanje zasnovano na povratnoj informaciji u e-učenju;
- Standardi pristupačnosti i inkluzije u virtuelnim okruženjima.

Poseban naglasak stavljen je na učenje kroz praktičan rad: učesnici su aktivno eksperimentisali s alatima kao što su Canva, Moodle, Mentimeter, Quizziz i Nearpod, primjenjujući ih na mikro-projekte koji su simulirali stvarne nastavne scenarije. Zajedničko promišljanje i međusobna evaluacija bili su sastavni dio procesa.

Rezultati i utjecaj

- Treneri iz različitih institucija završili su kurs i izvijestili o značajnom povećanju digitalnog samopouzdanja i pedagoške kreativnosti.
- Kreiranje otvorenih obrazovnih resursa (OER) i ponovljivo upotrebljivih modela za digitalne nastavne aktivnosti.
- Primjetno poboljšanje angažmana i interakcije polaznika u online sesijama, pri čemu su treneri primjenjivali više kolaborativnih i iskustvenih metoda.
- Formiranje mreže e-learning trenera, što omogućava međusobnu podršku i kontinuiranu razmjenu praksi i nakon završetka kursa.
- Doprinos modernizaciji obrazovanja odraslih u Portugalu, pokazujući da tehnologija može unaprijediti, a ne zamijeniti, ljudsku i relacijsku dimenziju nastave.

Zaključak

Ova dobra praksa pokazuje da je osposobljavanje trenera temelj kvalitetnog digitalnog učenja. Osim razvoja tehničkih vještina, program Tehnike i alati za e-learning trenere doprinosi oblikovanju profesionalnog identiteta usklađenog sa zahtjevima obrazovanja u digitalnom dobu — refleksivnog, kreativnog, inkluzivnog i usmjerenog na polaznika.

Model se lako može primijeniti u drugim evropskim kontekstima i predstavlja inspirativan primjer kako digitalna transformacija može ojačati ljudsku i pedagošku srž obrazovanja odraslih.

Druga Dobra Praksa: Krugovi Digitalne Pismenosti za Starije Osobe

Kontekst i Pozadina

U posljednjim godinama, brza digitalizacija svakodnevnog života u Grčkoj — od komunikacije i pristupa uslugama do učestvovanja u građanskim aktivnostima — otkrila je velike praznine u digitalnoj pismenosti, posebno među odraslim osobama starijim od 50 godina. Mnogim starijim osobama nedostaju ne samo potrebne tehničke vještine, već i samopouzdanje i motivacija za korištenje digitalnih alata.

Inicijativa Krugovi Digitalne Pismenosti za Starije Osobe, koju je E-SCHOOL Educational Group identificirala i dokumentirala kao relevantnu dobru praksu, rješava ovu prazninu promovisanjem inkluzivnog, praktičnog i međusobno podržanog digitalnog učenja. Ona je u skladu s ciljem evropske politike da svaki odrasli stekne osnovne digitalne vještine (Vijeće EU, 2021.; Evropska komisija, 2022.) i adresira socijalnu izolaciju koja može nastati usljed digitalne isključenosti.

Organizovanjem malih, podržavajućih krugova učenja, program stvara okruženje u kojem starije osobe mogu učiti vlastitim tempom, slobodno postavljati pitanja i dobiti smjernice od obučenih mentora i vršnjaka koji dijele slična iskustva.

Ciljevi

- Ojačati osnovne digitalne kompetencije kod starijih osoba kako bi se omogućilo njihovo učestvovanje u modernom digitalnom društvu.
- Izgraditi samopouzdanje i autonomiju u korištenju digitalnih alata za svakodnevni život (komunikacija, online usluge, pretraživanje informacija).
- Poticati učenje među vršnjacima i međugeneracijsku razmjenu, gdje učesnici uče jedni od drugih i međusobno se podržavaju.
- Promovisati socijalnu uključenost i smanjiti izolaciju kroz grupne digitalne aktivnosti.
- Njegovati osjećaj aktivnog građanstva i motivaciju za cjeloživotno učenje.

Implementacija

Program je realizovan putem lokalnih krugova učenja, uspostavljenih u društvenim centrima, bibliotekama i udruženjima starijih osoba u nekoliko grčkih regija. Svaki krug je imao 6–8 učesnika vođenih facilitatorom obučenim za obrazovanje odraslih i digitalnu pedagogiju.

Metodologija je kombinovala radionice uživo s vođenom online praksom, prateći progresiju od osnovnih do srednjih vještina. Ključne oblasti sadržaja uključivale su:

- Sigurno i efikasno korištenje pametnih telefona i tableta;
- Navigaciju internetom, e-poštu i video pozive;
- Pristupanje javnim uslugama i zdravstvenim informacijama online;

- Online komunikaciju i društvene mreže za održavanje porodičnih i zajedničkih veza;
- Prepoznavanje pouzdanih informacija i razlikovanje dezinformacija.

Mentorstvo među vršnjacima igrala je centralnu ulogu: učesnici su se izmjenjivali u ulogama učenika i mentora, jačajući saradnju i zajedničku odgovornost za učenje. Praktične zadatke crpili su iz stvarnih životnih situacija (npr. slanje e-maila, zakazivanje termina online ili upravljanje digitalnim obrascem), osiguravajući neposrednu primjenjivost.

Rezultati i utjecaj

- Više od 150 starijih osoba uspješno je završilo obuku, pokazujući poboljšano samopouzdanje i kompetenciju u korištenju digitalnih alata.
- Učesnici su izvijestili o većem osjećaju nezavisnosti i povezivanja s porodicom i zajednicom, čime je smanjena socijalna izolacija.
- Facilitatori su primijetili povećanu motivaciju za kontinuirano učenje i jače međugeneracijske veze, budući da su mnogi učesnici dijelili nove vještine sa rodbinom ili prijateljima.
- Inicijativa je potaknula povjerenje i solidarnost u zajednici, pretvarajući lokalne krugove učenja u prostore za međusobnu podršku.
- Model su lokalne vlasti i mreže za obrazovanje odraslih prepoznale kao efikasan, niskobudžetni pristup digitalnoj uključenosti.

Zaključak

Krugovi Digitalne Pismenosti za Starije Osobe pokazuju kako digitalno učenje može biti inkluzivno, socijalno i osnažujuće. Fokusirajući se na mentorstvo, saradnju i autentičnost, praksa pokazuje da digitalna kompetencija nije samo tehnička, već i emocionalna i relacijska – ključ za učestvovanje i dobrobit u kasnijem životu.

Njegov uspjeh leži u kombinaciji praktične primjene s empatijom i duhom zajednice, što ga čini prenosivim modelom za obrazovanje odraslih širom Evrope. Za okvir XXI ADULTS, ova praksa naglašava važnost izgradnje digitalnih zajednica učenja koje njeguju samopouzdanje, povezanost i aktivno građanstvo.

Treća Dobra Praksa: Osnove Digitalne Medijske Pismenosti – Osnaživanje Odraslih za Kritičku Upotrebu Online Informacija

Kontekst i Pozadina

U današnjem digitalnom svijetu, odrasli su stalno izloženi ogromnom toku online informacija, uključujući dezinformacije, manipulacije i ekstremističke narative. U Bosni i Hercegovini, kao i u mnogim evropskim zemljama, značajan broj odraslih nema kompetencije da kritički procijeni digitalni sadržaj, prepozna pristrasne informacije ili identifikuje sigurne i pouzdane izvore.

Program Osnove Digitalne Medijske Pismenosti, koji je BRAVO (Bosansko Reprezentativno Udruženje za Vrijedne Prilike) identificirao i dokumentirao kao relevantnu dobru praksu, odgovara na ovaj izazov osnažujući odrasle da se kritički, odgovorno i etički angažuju s digitalnim

medijima.
Inicijativa se oslanja na evropske okvire poput DigComp 2.2 i doprinosi prioritetima Evropskog Akcionog Plana za Digitalno Obrazovanje (2021–2027) poticanjem digitalne uključenosti, kritičkog razmišljanja i otpornosti na dezinformacije.

Ciljevi

- Ojačati kompetencije medijske i digitalne pismenosti kod odraslih polaznika.
- Omogućiti učesnicima da kritički procjenjuju online sadržaj i prepoznaju tehnike manipulacije
- Smanjiti rizike digitalnih dezinformacija i socijalne isključenosti.
- Promovisati međugeneracijski dijalog i zajedničke diskusije o odgovornoj upotrebi medija.
- Opremljivati edukatore odraslih praktičnim alatima za integraciju medijske pismenosti u nastavu.

Implementacija

Program je realizovan kroz interaktivne radionice i kombinovane sesije, spajajući teoriju s praktičnim, hands-on aktivnostima. Učesnici su uključivali odrasle polaznike različitih obrazovnih profila, edukatore i predstavnike zajednice.
Glavne aktivnosti učenja uključivale su:

- Prepoznavanje lažnih vijesti i analiza stvarnih primjera dezinformacija..
- Istraživanje kako algoritmi, oglašavanje i društvene mreže utiču na percepciju i donošenje odluka.
- Grupne diskusije o etičkoj komunikaciji i digitalnom ponašanju.
- Aktivnosti učenja među vršnjacima između mlađih i starijih odraslih osoba radi razmjene iskustava i perspektiva
- Zadaci refleksije koji potiču kritičko razmišljanje i samosvijest u digitalnom okruženju.

Radionice su vodili obučenii edukatori koristeći participativne metode kao što su studije slučaja, analiza medija i zajedničko rješavanje problema. Materijali su prilagođeni različitim nivoima digitalne kompetencije kako bi se osigurala pristupačnost svim učesnicima.

Rezultati i utjecaj

- Učesnici su izvijestili o značajnom poboljšanju u prepoznavanju nepouzdanih informacija i primjeni kritičkog razmišljanja prilikom konzumiranja online sadržaja.
- Povećana je svijest o etičkom i odgovornom digitalnom ponašanju, uključujući poštivanje privatnosti, zaštitu podataka i konstruktivnu online komunikaciju.
- Ojačano je međugeneracijsko razumijevanje: mlađi odrasli su doprinijeli digitalnim znanjima, dok su stariji učesnici donijeli životno iskustvo i kritičku refleksiju.
- Edukatori su stekli praktične metodologije za integraciju digitalne i medijske pismenosti u kurikulume za obrazovanje odraslih.

- Inicijativa je doprinijela društvenoj otpornosti i inkluziji, smanjujući ranjivost na dezinformacije i polarizaciju.

Zaključak

Osnove Digitalne Medijske Pismenosti pokazuju kako digitalno obrazovanje može promovisati i kompetenciju i svijest. Kombinujući praktičnu obuku s etičkom refleksijom, program pomaže odraslim osobama da se sigurno, odgovorno i kritički snalaze u digitalnom svijetu.

Ova dobra praksa potvrđuje da digitalno učenje nije samo o tehnološkim vještinama, već o oblikovanju kritičkih građana sposobnih za procjenu informacija, izgradnju povjerenja i pozitivni doprinos demokratskom životu. Za okvir XXI ADULTS, ona predstavlja etičku i građansku dimenziju digitalnog učenja, osiguravajući da inovacija uvijek ide ruku pod ruku s refleksijom, empatijom i odgovornošću.

Modul 2: Kreativnost i Inovacija

Uvod i Osnovna Razloga

U brzo mijenjajućem 21. vijeku, kreativnost i inovacija postale su ključne kompetencije za cjeloživotno učenje i aktivno učešće u društvu. Institucije za obrazovanje odraslih širom Evrope sve se više suočavaju s izazovom razvijanja ovih vještina kod edukatora i polaznika, kako bi odgovorile na zahtjeve ekonomije znanja i digitalne transformacije (Vijeće Evropske unije, 2021.; Tsai, 2012).

Direktori, nastavnici i osoblje u obrazovanju odraslih — posebno oni koji žele modernizirati svoje institucije — prepoznaju da je poticanje kreativnog razmišljanja i primjena inovativnih metodologija ključno za pružanje obrazovanja u skladu sa savremenim standardima. Odrasli polaznici, uključujući starije osobe u dobi od 50 do 75 godina iz ranjivih sredina, također značajno koriste od prilika za razvoj kreativnosti i digitalnih kompetencija, što im omogućava prilagođavanje tehnološkim i društvenim promjenama.

Evropska politika dodatno potvrđuje ove prioritete: obrazovanje odraslih se ne gleda samo kao sredstvo za poboljšanje zapošljivosti i socijalne uključenosti, već i kao pokretač kreativnosti, inovacija i preduzetništva (Vijeće Evropske unije, 2008.; 2021.).

U okviru projekta XXI Adults, koji se fokusira na modernizaciju obrazovanja odraslih kao odgovor na digitalnu i društvenu transformaciju, ovaj modul služi kao most između tradicionalnih pedagoških pristupa i inovativnih praksi potrebnih u brzo mijenjajućem okruženju. U kontekstima gdje obrazovanje odraslih zaostaje za tehnološkim i društvenim promjenama, poticanje kreativnosti kod edukatora i polaznika postaje ključno za prilagodljivost, angažman i cjeloživotno učenje.

Istraživanja provedena unutar projekta XXI Adults, temeljena na anketama među odraslim polaznicima, nastavnicima, menadžerima i javnim upravama, istakla su:

1. Potrebe polaznika i trendovi

- Veliko interesovanje za AI, kreativne alate i nove tehnologije.
- Snažna potražnja za personalizovanim, fleksibilnim i inovativnim formatima učenja.

2. Kompetencije edukatora

- Sve veće eksperimentisanje s AI i digitalnim alatima u nastavnoj praksi.
- Sve češća upotreba kreativnih tehnologija (npr. Canva, video montaža, multimedijalna produkcija).
- Potreba za integrisanom obukom koja kombinuje razvoj digitalnih, kreativnih i "soft" vještina.

3. Inovacije na institucionalnom i sistemskom nivou

- Javne uprave traže modernu infrastrukturu, strateško planiranje i inkluzivne inovacije.
- Inovacija mora uravnotežiti digitalne alate s kreativnošću, komunikacijom i kritičkim razmišljanjem.

4. Pedagoški pristupi

- Praktične i primijenjene aktivnosti potiču kreativnost i inovaciju.
- Hibridna i interaktivna okruženja učenja najbolje podržavaju inovativnu praksu.

Slijedeći ovu logiku, modul uvodi učesnike u principe i praktičnu primjenu kreativnosti i inovacije u obrazovanju odraslih. Kombinuje teorijske osnove s primjerima dobre prakse prikupljenim od partnerskih organizacija širom Evrope, prikazujući strategije, alate i metode koje su poboljšale angažman i ishode učenja u centrima za obrazovanje odraslih

Šta će polaznici naučiti / Stečene vještine i kompetencije

Odrasli polaznici, posebno oni u dobi od 50–75 godina i iz ranjivih sredina s ograničenim digitalnim vještinama, stječu niz kompetencija koje ih osnažuju za aktivno učestvovanje u digitalnom društvu i unapređuju njihovu dobrobit:

1. Digitalna pismenost i kreativno samopouzdanje – polaznici razvijaju osnovne digitalne vještine i prevazilaze tehnofobiju, što je ključno jer nedostatak digitalne kompetencije može starijim osobama izazvati osjećaj isključenosti i frustracije (Fernández-Piqueras, González-García, Sanz-Ponce, & Calero-Plaza, 2025). Ova digitalna podjela prevazilazi se pružanjem podržavajućeg, praktičnog okruženja za eksperimentisanje s tehnologijom.
2. Kreativno razmišljanje i vještine rješavanja problema – učenjem tehnika poput brainstorminga, mapiranja uma ili korištenja digitalnih medija za izražavanje ideja, odrasli, posebno stariji, jačaju sposobnost pristupa ličnim i zajedničkim izazovima kreativno i fleksibilno. Ovo kreativno osnaživanje doprinosi njihovoj samoefikasnosti i može poboljšati kvalitet života — istraživanja pokazuju da kreativno angažovanje kod starijih osoba povezuje bolje kognitivno zdravlje, smanjenje izolacije i osjećaj svrhe (Ross, Lachmann, Jaarsveld, Riedel-Heller, & Rodriguez, 2023).

3. Dizajn razmišljanje i inovacijski mindset – kroz pojednostavljene procese dizajn razmišljanja — empatiju s korisnicima, generisanje ideja, prototipiranje i testiranje — polaznici primjenjuju strukturiranu kreativnost na stvarne situacije, razvijajući praktičan i rješenjima orijentisan način razmišljanja.
4. Saradnja i društvena kreativnost – učesnici razvijaju vještine kolaborativne kreativnosti kroz grupne projekte i učenje među vršnjacima, kako uživo, tako i putem dostupnih digitalnih platformi. Vježbaju dijeljenje ideja, davanje i primanje povratnih informacija te zajedničko stvaranje rješenja. Ovo je u skladu s Evropskim okvirom digitalnih kompetencija koji naglašava kreativnu upotrebu digitalnih tehnologija pojedinačno i kolektivno radi inovacija (European Commission, 2022).
5. Kulturni i lični izraz – polaznici šire kapacitet za lično izražavanje i cjeloživotno učenje kroz kreativne aktivnosti. Mnogi učesnici otkrivaju nove načine kreativnog izražavanja, poput digitalnog pripovijedanja, fotografije ili umjetnosti, koji im omogućavaju da dijele svoja životna iskustva i kulturno znanje. Stručnjaci za obrazovanje odraslih ističu da pronalaženje novih načina učenja i pozitivan stav prema tehnologiji otvara mogućnosti za svakodnevnu kreativnost u kasnijem životu (Ruuskanen-Parrukoski, 2020).

Teorijska opravdanost

Poticanje kreativnosti u obrazovanju odraslih

Kreativnost je široko prepoznata kao ključna sposobnost za odrasle u snalaženju s promjenama (Tsai, 2012). Evropske vlasti naglašavaju da obrazovanje i obuka na svim nivoima trebaju razvijati kreativne i inovativne sposobnosti polaznika, što zauzvrat doprinosi održivom ekonomskom i društvenom razvoju (Vijeće Evropske unije, 2008). Istraživanja također pokazuju da obrazovanje odraslih može potaknuti ličnu transformaciju – na primjer, radnici koji se bave kontinuiranim učenjem obično su kreativniji i produktivniji, što ističe vrijednost kreativnosti za zapošljivost i aktivno građanstvo (Tsai, 2012).

Studije ukazuju da su okruženja za učenje usmjerena na polaznika, autonomna i podržavajuća najprikladnija za razvoj kreativnih sposobnosti (Tsai, 2012). U praktičnom smislu, to znači da edukatori trebaju poticati polaznike da generiraju ideje bez straha od kritike, promovirati rješavanje problema otvorenog tipa i omogućiti eksperimentisanje. Ključne strategije za podsticanje kreativnog razmišljanja uključuju grupne diskusije i kolaborativne projekte, brainstorming sesije, scenarije igranja uloga, vježbe kreativnog pisanja i aktivnosti učenja zasnovane na problemima.

Takve metode koriste iskustveno i često zabavno učenje, što istraživanja povezuju s kreativnim ishodima. Podjednako važne su interpersonalne kvalitete nastavnika: prijateljski, ohrabrujući i entuzijastični stilovi podučavanja značajno utiču na uspjeh polaznika u razvijanju kreativnosti (Tsai, 2012).

Podržavajuća atmosfera je ključna. Kreativnost cvjeta kada se polaznici osjećaju sigurno da preuzimaju rizike i razmišljaju izvan okvira bez straha od neuspjeha ili ismijavanja. Savjetuje se da edukatori odraslih uspostave klimu povjerenja, gdje su nove ideje dobrodošle, a greške shvaćene kao prilike za učenje. Motivacija je zaista osnovni faktor: polaznici vođeni unutrašnjom

motivacijom (oni koje pokreću znatiželja i lični interes) obično su kreativniji. Stoga edukatori odraslih trebaju težiti povezivanju učenja s interesima i stvarnim životnim iskustvima polaznika, čineći učenje lično značajnim.

Dizajn razmišljanje kao metoda kreativnog rješavanja problema

Šta je dizajn razmišljanje? Dizajn razmišljanje je pristup inovacijama i rješavanju problema usmjeren na čovjeka, koji je stekao značajnu primjenu u obrazovanju. U obrazovnom kontekstu, ovaj pristup naglašava empatiju prema polaznicima ili krajnjim korisnicima, potiče ideje „izvan okvira“ i uravnotežuje analitičko i kreativno razmišljanje (Boubaris, 2020). Ključni elementi mindseta dizajn razmišljanja uključuju: empatiju, zabavnu saradnju, kreativno samopouzdanje i učenje iz neuspjeha (Boubaris, 2020).

Razlog zbog kojeg se dizajn razmišljanje smatra toliko obećavajućim je taj što se fokusira na duboko razumijevanje potreba polaznika. Primjenom tehnika dizajn razmišljanja (poput mapiranja empatije, persona i brzog prototipiranja nastavnih aktivnosti), edukatori mogu identificirati probleme i želje svojih odraslih polaznika i inovirati u skladu s tim.

Inovacije kroz tehnologiju u obrazovanju odraslih

Tehnološki napredak duboko je utjecao na obrazovanje odraslih, otvarajući nove mogućnosti za način, mjesto i sadržaj učenja odraslih. Digitalni alati i platforme se široko smatraju katalizatorima inovacija u obrazovanju, omogućavajući fleksibilnije, personalizirano i angažujuće iskustvo učenja (Baltacı, 2025). Ovo je posebno važno za odrasle polaznike, koji često moraju balansirati između obrazovanja, posla i privatnih obaveza. Online i digitalna rješenja omogućavaju odraslima pristup obrazovanju bilo kada i bilo gdje, čime se povećavaju mogućnosti za usavršavanje i prekvalifikaciju.

Jedan od ključnih aspekata inovacija kroz tehnologiju je osigurati da svi odrasli – uključujući starije polaznike – mogu učestvovati u digitalnom dobu. Trenutno Evropa se suočava sa značajnom generacijskom digitalnom podjelom. Samo jedan od četiri starija Evropljana (u dobi od 65–74 godine) posjeduje barem osnovne digitalne vještine (UNECE, 2022). To znači da inovativna upotreba tehnologije u obrazovanju odraslih mora ići ruku pod ruku s naporima za poboljšanje digitalne pismenosti kod starijih polaznika. Evropska unija postavila je ambiciozan cilj: do 2030. godine barem 80% odraslih treba posjedovati osnovne digitalne vještine (Joint Research Centre, 2025). Ipak, prema stanju u 2024., samo oko 55,6% odrasle populacije ispunjava taj nivo.

Postizanje cilja od 80% zahtijeva ciljne inicijative za uključivanje onih koji su trenutno isključeni – posebno ranjivih grupa kao što su odrasli s niskim obrazovanjem, oni u ruralnim područjima i starije osobe. Evropski politički dokumenti naglašavaju potrebu za prilagođenim obukama i podrškom za ove grupe, prepoznajući da starije populacije i osobe s ograničenim digitalnim iskustvom zahtijevaju posebnu pažnju u naporima za digitalno usavršavanje.

Prihvatanje tehnologije u obrazovanju odraslih nije samo učenje digitalnih vještina; radi se i o korištenju naprednih alata za unapređenje učenja u svim predmetima. Nekoliko edtech trendova oblikuje obrazovanje odraslih u Evropi i šire (Baltacı, 2025):

- Mobilno učenje – pametni telefoni su učinili mobilno učenje moćnim alatom. Odrasli sada mogu učiti u pokretu putem aplikacija koje nude interaktivne mikro-lekcije. Ovaj pristup „bilo kad/bilo gdje“ pomaže u integraciji učenja u svakodnevni život.
- Kombinovano učenje – kombinacija online i nastave uživo nudi najbolje iz oba svijeta, omogućavajući odraslima da iskoriste podršku u učionici dok prilagođavaju učenje svojim radnim obavezama.
- Personalizovano i AI-pokretano učenje – AI sistemi mogu prilagoditi sadržaj nivou polaznika i pružiti povratnu informaciju. Takvi alati su vrijedni za odgovaranje na raznolike potrebe odraslih polaznika.
- Imersivne tehnologije (VR/AR) – ove tehnologije simuliraju stvarne scenarije za praktičnu primjenu. Pilot projekti u Evropi koristili su VR za stručnu obuku i kulturno obrazovanje
- Online platforme i otvoreni resursi – platforme za online kurseve na zahtjev i otvoreni obrazovni resursi (OER) proširuju pristup cjeloživotnom učenju.

Iako tehnologija donosi mnoge prednosti, inovacije u obrazovanju odraslih su najučinkovitije kada se tehnologija koristi inkluzivno i promišljeno. Edukatori trebaju obuku i podršku za učinkovitu integraciju novih alata. Postoji i rizik da oni s niskim digitalnim vještinama budu dodatno marginalizovani. Inovativni programi u Evropi uparuju uvođenje tehnologije s jačanjem kapaciteta. Ljudski element ostaje ključan – tehnologija je omogućitelj, ali ne zamjena za motivaciju, vođenje i društvenu interakciju koja pokreće učenje odraslih (Vijeće Evropske unije, 2021).

Dobre prakse

Prva Dobra Praksa: FabLab Gdańsk uz podršku Orange-a

Kontekst i Pozadina

FabLab Gdańsk uz podršku Orange-a je otvoren i besplatan edukativni prostor koji odraslim polaznicima nudi priliku za razvoj praktičnih vještina u oblastima poput 3D štampanja, CAD dizajna, elektronike i obrade drveta. Temeljen na pristupu „učenje kroz rad“, praksa omogućava učesnicima da uče kroz stvaranje i eksperimentisanje, bez obzira na njihovo prethodno iskustvo s tehnologijom. Glavni cilj je unapređenje digitalnih, tehničkih i društvenih kompetencija, podrška lokalnoj zajednici i smanjenje obrazovne i digitalne isključenosti. Praksa je namijenjena općoj odrasloj populaciji u Gdańsku, uključujući osobe koje se vraćaju na tržište rada, starije osobe, žene i sve zainteresovane za kreativnu upotrebu savremene tehnologije.

Osnivanje FabLab Gdańsk uz podršku Orange-a bilo je odgovor na rastuću potrebu za otvorenim i inkluzivnim pristupom tehnološkom obrazovanju i digitalnim alatima za ljude svih uzrasta – posebno za odrasle koji su prethodno bili isključeni iz takvih prilika. U brzo mijenjajućem svijetu rada i tehnologije, mnogi odrasli se suočavaju s preprekama vezanim za nedostatak iskustva, samopouzdanja ili pristupa alatima i obuci. To uključuje starije osobe, žene koje se vraćaju na tržište rada, nezaposlene i osobe s niskim ili zastarjelim tehničkim vještinama.

Ciljna grupa FabLaba obuhvata opću odraslu populaciju Gdańska i okolnih područja, posebno osobe koje žele steći praktično iskustvo s alatima za digitalnu proizvodnju poput 3D printera, CNC glodalica ili laserskih rezača, kao i one zainteresovane za elektroniku, obradu drveta ili digitalni dizajn.

Ciljevi

- Unaprijediti digitalne i tehničke kompetencije kod odraslih polaznika, uključujući 3D modeliranje, elektroniku, lasersko rezanje, CNC glodanje i upotrebu CAD softvera.
- Pružiti inkluzivne i pristupačne mogućnosti učenja za odrasle koji možda ne učestvuju u formalnom obrazovanju.
- Poticati učenje kroz praksu i kreativno rješavanje problema putem projektnog rada.
- Promovisati angažman i saradnju unutar zajednice.
- Smanjiti digitalni jaz.
- Podržati kreativnost i inovaciju.
- Doprinijeti cjeloživotnom učenju kroz neformalno obrazovanje koje potiče radoznalost, samopouzdanje i kontinuirani razvoj.

Provedba

Provedba FabLaba Gdańsk uz podršku Orange-a zasnivala se na prilagođavanju međunarodnog FabLab modela potrebama lokalne zajednice. Proces je realizovan u saradnji između Orange Fondacije, Grada Gdańska i Udruženja FabLab Gdańsk, i sastojao se od nekoliko ključnih faza, uključujući pokretanje otvorenog pristupa i angažman zajednice, te održavanje i proširenje aktivnosti.

Rezultati i Utjecaj

- Stotine odraslih osoba su učestvovale u besplatnim radionicama fokusiranim na 3D štampanje, digitalni dizajn, elektroniku, obradu drveta i CNC tehnologiju, povećavajući svoje samopouzdanje u korištenju savremenih alata i softvera.
- Inicijativa je smanjila digitalnu isključenost dosežući osobe koje prethodno nisu imale pristup tehnološkom obrazovanju.
- Uspostavljena je snažna i inkluzivna zajednica kreativaca i polaznika. Mnogi učesnici prijavljuju povećano samopouzdanje, kreativnost i jači osjećaj kontrole nad oblikovanjem svojih puteva učenja ili ponovnim uključivanjem na tržište rada.
- Praksa je prepoznata kao uspješan model neformalnog obrazovanja odraslih.

Zaključak

FabLab Gdańsk potiče inovaciju i kreativnost pružajući odraslima praktičan pristup modernim alatima i tehnologijama, ohrabrujući eksperimentisanje, rješavanje problema i stvaranje. Njegov pristup „učenje kroz praksu“ osnažuje različite polaznike da dizajniraju, stvaraju i testiraju ideje, istovremeno gradeći samopouzdanje i šireći digitalne, tehničke i kreativne kompetencije unutar inkluzivnog zajedničkog prostora.

Model FabLab-a je prenosiv na različite lokalne kontekste, uključujući urbane centre, ruralna područja, škole, biblioteke i zajedničke centre. FabLab Gdańsk pokazuje da čak i inicijative relativno malog opsega — kada se zasnivaju na saradnji i zajedničkim vrijednostima — mogu ostvariti značajan i trajan utjecaj u obrazovanju odraslih. Buduće implementacije trebaju osigurati pristupačnost, raznolikost polaznika i dugoročnu održivost..

Druga Dobra Praksa: Zajednički centri za učenje – Duisburg

Kontekst i Pozadina

Zajednički centri za učenje u Duisburgu su sigurni, inkluzivni obrazovni prostori u lokalnim zajednicama koji nude časove pismenosti, njemačkog jezika i matematike za romsku omladinu i njihove porodice. Dizajnirani kao mostovi prema formalnom obrazovanju i stručnoj obuci, ovi centri rješavaju međugeneracijske prepreke u učenju, posebno za one s niskim obrazovnim nivoom, pružajući fleksibilnu podršku ugrađenu u zajednicu.

Mnoge romske porodice u Duisburgu žive u gusto naseljenim urbanim četvrtima s ograničenim pristupom javnim uslugama. U tim područjima, omladina i odrasli često se suočavaju s isključenjem iz glavnog obrazovnog sistema zbog slabog znanja jezika, nedostatka prethodnog školovanja, nesigurnosti stanovanja i strukturnog antigipsizma. Javne institucije su se teško uspijevale povezati s tim zajednicama zbog međusobnog nepovjerenja, kulturnih barijera i logističkih ograničenja. Kao odgovor, lokalne nevladine organizacije (poput BildungsWerkstatt Duisburg i Integra Duisburg e.V.), u partnerstvu s gradskim uredom za integraciju, pokrenule su Zajedničke centre za učenje kao inicijativu odozdo, zasnovanu na međukulturalnom učenju.

Ciljna grupa su romska omladina (14–27 godina) i njihove porodice, posebno oni koji žive u segregiranim četvrtima i nisu upisani u formalno obrazovanje ili zaposlenje.

Ciljevi

- Razviti osnovne vještine pismenosti i numeričke sposobnosti kod romske omladine i odraslih
- Povećati samopouzdanje i motivaciju za učenje.
- Podržati integraciju u sistem obrazovanja i stručnog osposobljavanja.
- Ojačati učenje zasnovano na porodici i društvenu koheziju.
- Stvoriti povjerenje unutar zajednice i partnerstvo s obrazovnim institucijama.

Provedba

- Osnivanje lokalnih centara: Prostori su iznajmljeni i preuređeni u prijateljske, kulturno osjetljive centre za učenje.
- Angažman zajednice: Lokalni romski fasilitatori su posjećivali porodice od vrata do vrata i putem događaja u zajednici kako bi objasnili ponudu i potaknuli upis.
- **Fleksibilne aktivnosti učenja:** Sesije u malim grupama održavane dva puta sedmično, uključujući:

– Osnovno čitanje i pisanje na njemačkom jeziku
– Svakodnevna matematika i vođenje budžeta
– Snalaženje u dokumentima vezanim za zdravstvo, školu i posao
– Konverzacija na njemačkom i igranje uloga za svakodnevni život

- Uključivanje porodice: Roditelji i starija braća i sestre su pozivani na zajedničke sesije učenja, potičući međugeneracijsko obrazovanje.
- Most prema formalnim sistemima: Nakon 6 do 9 mjeseci, polaznici koji su pokazali spremnost upućivani su u formalne škole jezika, centre za zapošljavanje ili omladinske stručne programe.

Rezultati i Utjecaj

- Više od 150 romskih polaznika učestvovalo je u programu tokom dvije godine.
- Preko 40 polaznika prešlo je na formalne kurseve njemačkog jezika za integraciju ili pripremne VET programe.
- Povećana prisutnost i tačnost polaznika.
- Značajno poboljšanje osnovnih sposobnosti čitanja i govora.
- Ojačano učešće porodica u školskim pitanjima (npr. roditeljski sastanci).

Zaključak

Zajednički centri za učenje promovišu inovaciju i kreativnost pružajući fleksibilno učenje ugrađeno u zajednicu, prilagođeno potrebama polaznika. Kreiranjem sigurnih prostora u kojima romska omladina i porodice mogu istraživati pismenost i jezik kroz kulturno osjetljive metode, centri jačaju samopouzdanje, radoznalost i otvaraju nove puteve učenja izvan tradicionalnih okvira učionice.

Model se može primijeniti i u drugim gradovima s velikom koncentracijom romske ili marginalizovane migrantske populacije. Ključni uvjeti uključuju lokacije zasnovane na zajednici, izgradnju povjerenja putem romskih posrednika i snažnu saradnju s lokalnim vlastima.

Treća Dobra Praksa: Inovacija usmjerena na čovjeka kroz dizajn razmišljanje (HPI School of Design Thinking, Potsdam)

Kontekst i Pozadina

Ova dobra praksa predstavlja kreativni model učenja koji osnažuje odrasle polaznike, uključujući profesionalce, edukatore i inovatora, da rješavaju složene probleme iz stvarnog svijeta koristeći metodologiju dizajn razmišljanja. Program koji nudi Hasso Plattner Institut pruža kombinovano, praktično obrazovno iskustvo u kojem učesnici rade u raznolikim timovima kako bi zajednički stvarali rješenja za izazove iz oblasti biznisa, obrazovanja ili civilnog društva. Kroz strukturirani proces empatije, ideacije, prototipiranja i testiranja, polaznici stiču ključne kompetencije 21. stoljeća, kao što su digitalna pismenost, inovacija, saradnja i preduzetništvo. Cilj je razviti kreativno samopouzdanje i opremiti odrasle alatima i načinom razmišljanja potrebnim za pokretanje inovacija u svojim zajednicama, organizacijama i karijerama.

Kako društva i tržišta rada postaju sve kompleksnija i digitalizovana, odrasli u profesionalnom i građanskom kontekstu sve češće nemaju kreativne i kolaborativne vještine rješavanja problema potrebne za suočavanje s neizvjesnim i brzo mijenjajućim izazovima. Tradicionalni modeli obrazovanja odraslih često naglašavaju teorijsko učenje i individualne performanse, ne pripremajući polaznike za stvarne timske inovacijske okoline prisutne u današnjoj ekonomiji i društvu.
Primarna ciljna grupa uključuje odrasle polaznike kao što su profesionalci, edukatori, preduzetnici i radnici u javnom sektoru iz različitih disciplina. Program takođe dopire do osoba u srednjoj fazi karijere ili onih koji prelaze između sektora, koji žele razviti sposobnosti za inovaciju i digitalnu saradnju.

Ciljevi

- Opremljivanje odraslih alatima i načinom razmišljanja za kreativno, na čovjeka usmjereno rješavanje problema.
- Poticati digitalne i kolaborativne kompetencije ključne za inovaciju.
- Podsticati saradnju između sektora i interdisciplinarnu suradnju.
- Premostiti jaz između akademskog razmišljanja i primjene u stvarnom svijetu.
- Pomaknuti polaznike od linearnog, na rješenje fokusiranog razmišljanja ka iterativnim, na korisnika usmjerenim pristupima.
- Njegovati kulturu eksperimentisanja i empatije u profesionalnom i obrazovnom kontekstu.
- Promovisati nove stavove prema timskom radu i prihvatanju neuspjeha kao dijela procesa učenja.

Provedba

- Odabir polaznika – raznolika grupa polaznika se bira na osnovu motivacije, raznolikosti pozadina (sektor, starosna dob, disciplina) i otvorenosti prema novim modelima učenja.
- Uvod i obuka – početne radionice upoznaju polaznike s okvirima dizajn razmišljanja i kolaborativnim alatima (fizičkim i digitalnim, poput Miro-a, Zoom-a i prototiperskih setova).
- Formiranje timova – kreiraju se mali, interdisciplinarni timovi od 5–6 osoba koji se povezuju s izazovima iz stvarnog svijeta koje nude partnerske organizacije.
- Rad na projektima – timovi prolaze kroz pet faza dizajn razmišljanja – Empathize (empatija), Define (definisanje), Ideate (ideacija), Prototype (prototipiranje) i Test (testiranje) – koristeći agilne i kreativne metode.

- Coaching i refleksija – timove podržavaju obučeni treneri i fasilitatori koji vode proces i potiču meta-učenje i refleksiju.
- Završne prezentacije i iteracija – rezultati se dijele s eksternim dionicima; povratne informacije vode ka daljnjim poboljšanjima ili implementaciji u stvarnom svijetu.

Ključne Korištene Metode

- Brzo prototipiranje
- Intervjui s korisnicima i mapiranje empatije
- Tehnike brainstorming-a
- Ciklusi povratne informacije
- Digitalne bijele table i alati za saradnju

Rezultati i Utjecaj

- Više od 3.000 profesionalaca obučeno u dizajn razmišljanju i digitalnoj saradnji od početka programa.
- Brojna praktična rješenja razvijena u oblastima poput zdravstvene zaštite, urbane mobilnosti, obrazovanja i održivosti okoliša.
- Polaznici su prijavili povećano kreativno samopouzdanje, poboljšane vještine saradnje i veću spremnost za inicijativu
- Mnogi su opisali transformativne promjene u svojim pristupima vođenju i timskom radu.
- Alumni su uveli dizajn razmišljanje u vlastite institucije, čime se dugoročni utjecaj programa multiplicirao.

Zaključak

Ovaj program dizajn razmišljanja potiče inovaciju i kreativnost uranjanjem odraslih u praktičan proces empatije, ideacije i brzog prototipiranja. Radom u raznolikim timovima, polaznici zajednički stvaraju rješenja za stvarne probleme, jačajući digitalne vještine, kreativno samopouzdanje i preduzetnički način razmišljanja, dok uče pristupati izazovima kroz eksperimentisanje i saradnju.

Dizajn razmišljanje je globalno prenosiv model prilagodljiv centrima za obrazovanje odraslih, nevladinim organizacijama, javnoj upravi i korporativnim okruženjima. Uvjeti za uspješnu provedbu uključuju: vješte fasilitatore ili trenere obučene u dizajn razmišljanju, fleksibilan prostor za učenje (fizički ili virtuelni) pogodan za eksperimentisanje, izazove iz stvarnog svijeta preuzete iz lokalnog konteksta i spremnost institucija da prihvate otvoren, nelinearan proces učenja.

Modul 3: Socijalno i međugeneracijsko učenje

Uvod i Osnova Razloga

Nalazi istraživanja XXI Adults jasno pokazuju da je međugeneracijsko učenje i potreba i prilika za obrazovanje odraslih u Evropi danas. Podaci anketa iz šest partnerskih zemalja pokazuju izuzetno raznoliku populaciju polaznika, od mladih odraslih do starijih osoba starosti 75+, sa podjednako raznovrsnim nivoima obrazovanja i statusima zaposlenja. Ovo potvrđuje da obrazovanje odraslih mora odgovarati širokim međugeneracijskim potrebama i realnostima.

Polaznici su naglašavali važnost socijalne povezanosti, empatije i osjećaja pripadnosti kao motivatora za uključivanje u programe obuke, uz razvoj karijere i digitalnu uključenost. Za mnoge

starije osobe, izolacija i digitalna isključenost ostaju značajne prepreke, dok mlađi odrasli često traže vještine koje potiču zapošljivost i aktivno učešće u savremenom društvu. Nastavnici i menadžeri su prijavili slične zabrinutosti, ističući da centri za obrazovanje odraslih trebaju alate za jačanje inkluzije, saradnje i prilagodljivosti među generacijama.

Prikupljene dobre prakse dodatno potvrđuju ove dokaze. Na primjer, inicijative kao što su Authentic Learning for Intergenerational Cooperation (Poljska) i EduSenior (Poljska) pokazuju kako strukturirana saradnja između mladih i starijih osoba stvara jače zajednice, suzbija stereotipe vezane za dob i razvija ključne vještine poput komunikacije, empatije i građanskog učešća.

Slično tome, Digital Mentorship Programme: Seniors Learning from Peers (Grčka) i Digital Ambassadors in the Neighborhood (Grčka) ističu kako pristupi vršnjak-po-vršnjak i međugeneracijski pomažu polaznicima različitih dobi da dijele znanje, smanjuju digitalne jazeve i grade povjerenje.

Ove prakse pokazuju da međugeneracijsko učenje nije samo društveno vrijedno, već i pedagoški efikasno. Odrasli najbolje uče kada su uključeni u autentične, stvarne zadatke koji podstiču

saradnju, refleksiju i dijalog među generacijama. Projekti zasnovani na uzajamnom poštovanju i aktivnom učešću pomažu u izgradnji trajnih kompetencija, kako digitalnih tako i socijalnih, istovremeno jačajući lokalne zajednice.

U tom smislu, Modul 3 je dizajniran da:

- Promoviše socijalnu uključenost kroz međugeneracijsku saradnju.
- Rješava prepreke izolacije, isključenosti i digitalne nejednakosti s kojima se posebno suočavaju starije osobe i ranjive grupe.
- Pruži edukatorima metode i alate za olakšavanje međugeneracijskog učenja na praktičan, na polaznika usmjeren način.
- Demonstrira kako uzajamno učenje između mlađih i starijih odraslih osoba može podržati zapošljivost, građansko angažovanje i cjeloživotno učenje.

Oslanjajući se na istraživačke dokaze i provjerene dobre prakse, ovaj modul postavlja Socijalno i međugeneracijsko učenje kao temelj XXI Adults Priručnika za obuku, osiguravajući da obrazovanje odraslih u 21. stoljeću ostane inkluzivno, inovativno i usmjereno na zajednicu.

Šta će polaznici naučiti / Stečene vještine i kompetencije

Ovaj modul fokusira se na praktične vještine koje pomažu u izgradnji značajnih veza između generacija. U nastavku su glavni ishodi učenja i kompetencije koje se očekuje da polaznici razviju.

Empatija, inkluzija i komunikacija

Kroz ovaj modul, polaznici istražuju kako se smisleno međugeneracijsko učenje može izgraditi na temelju empatije, dijaloga i uzajamnog poštovanja. Oni razvijaju sposobnost prepoznavanja važnosti aktivnog slušanja i inkluzivne komunikacije, istovremeno identifikujući i rješavajući rizike od društvene isključenosti unutar svojih zajednica. Praktikujući konstruktivan dijalog i osnovne strategije rješavanja konflikata između generacija, jačaju svoje socijalne kompetencije, emocionalnu inteligenciju i komunikacijske vještine.

Međugeneracijska saradnja i učenje vršnjaka

Polaznici također uče kako dizajnirati i voditi aktivnosti koje aktivno uključuju i mlađe i starije polaznike. Kroz mentorski rad vršnjaka, zajedničko stvaranje, pričanje priča i pristupe učenja kroz praksu, doživljavaju saradnju među generacijama i uče cijeniti različite perspektive i životna iskustva. Ovaj proces jača njihove sposobnosti u timskom radu, medijaciji i međugeneracijskom dijalogu.

Digitalna uključenost i mentorstvo

Poseban naglasak stavljen je na digitalnu uključenost i mentorstvo. Polaznici stiču praktične strategije za podršku starijim osobama i ranjivim grupama u prevazilaženju digitalnog jaza, dok razvijaju vještine mentorstva i fasilitacije. Korištenjem dostupnih digitalnih alata kao što su platforme za video-konferencije, aplikacije za kolaborativni dizajn i društvene mreže, uče kako tehnologija može postati most između generacija, a ne prepreka. Ovo poboljšava njihove digitalne kompetencije, prilagodljivost i samopouzdanje u vođenju drugih.

Građansko angažovanje i cjeloživotno učenje

Na kraju, modul podstiče polaznike da povežu međugeneracijsko učenje s građanskim angažmanom i cjeloživotnim razvojem. Oni su vođeni u dizajniranju malih inicijativa u zajednici koje okupljaju generacije, jačaju aktivno građanstvo i promovišu društvenu odgovornost. Time razvijaju liderske vještine, građanske kompetencije i stav učenja kako učiti, koji podržava kontinuirani lični i profesionalni rast.

Teorijska Osnova / Opravdanje

Socijalno i međugeneracijsko učenje napreduje kroz komunikaciju, saradnju i zajednička iskustva između različitih dobnih grupa. Ipak, u današnjem svijetu, veliki dio ove razmjene odvija se u digitalnim okruženjima. Istraživanje XXI Adults potvrđuje da odrasli širom Evrope posjeduju veoma različite nivoe digitalnih kompetencija: dok mlađe generacije često tečno koriste online platforme, mnogi stariji suočavaju se s preprekama kao što su nedostatak samopouzdanja, ograničen pristup uređajima ili poteškoće s online sigurnošću. Ovaj digitalni jaz ne samo da odvaja generacije, već i prijeti produbljivanju društvene isključenosti ako se ne riješi.

Iz tog razloga, digitalne kompetencije predstavljaju temelj međugeneracijskog obrazovanja. One pružaju zajednički jezik i alate koji omogućavaju polaznicima različitih dobnih skupina da sarađuju, dijele priče i pomažu jedni drugima. Dobre prakse kao što su Digital Mentorship Programme (Grčka) i Digital Media Literacy Basics (Bosna i Hercegovina) pokazuju kako međugeneracijsko učenje vršnjaka u digitalnoj sferi pomaže starijim osobama da steknu samopouzdanje, istovremeno osnažujući mlađe polaznike da djeluju kao fasilitatori i mentori. Ovi pristupi pretvaraju digitalne vještine u mostove, smanjuju stereotipe, povećavaju empatiju i jačaju društvene veze.

Istovremeno, digitalne kompetencije proširuju opseg međugeneracijskog učenja izvan lokalnih okvira. One omogućavaju polaznicima da se povežu preko granica, uključe u online zajednice i zajednički kreiraju projekte koji odražavaju i tradicionalno znanje i modernu inovaciju. Učeći zajedno, generacije mogu razmjenjivati životno iskustvo i tehničko znanje, osiguravajući da nijedna grupa ne bude zapostavljena u digitalnoj tranziciji.

U tom smislu, digitalne kompetencije su važne za Modul 3 jer one nisu samo tehničke sposobnosti, već omogućavaju inkluziju, dijalog i solidarnost. One omogućavaju odraslima svih

uzrasta da ravnopravno učestvuju, uče jedni od drugih i aktivno doprinose svojim zajednicama. Jačanje digitalnih vještina unutar socijalnog i međugeneracijskog učenja stoga podržava širu misiju projekta XXI Adults: stvaranje sistema obrazovanja odraslih koji je inkluzivan, orijentisan ka budućnosti i čvrsto ukorijenjen u saradnji između generacija.

Dobre prakse

1st Dobra praksa: Autentično učenje za međugeneracijsku saradnju

Kontekst i pozadina

U mnogim evropskim zajednicama, starije osobe i mladi žive jedni pored drugih, ali imaju ograničene mogućnosti za saradnju. Stariji često doživljavaju socijalnu izolaciju ili se osjećaju nedovoljno cijenjeno, dok mlađi nemaju značajne načine da se uključe u život zajednice. Projekat Autentično učenje za međugeneracijsku saradnju dizajniran je kao odgovor na ove izazove, s ciljem povezivanja različitih generacija kroz zajedničko učenje i inicijative u zajednici.

Ciljevi

- Ojačati međugeneracijske veze okupljajući mlade i starije kao ravnopravne partnere.
- Promovisati autentično učenje kroz zadatke iz stvarnog života i projekte u zajednici.
- Razviti socijalne i građanske kompetencije poput empatije, timskog rada i aktivnog građanstva.
- Smanjiti stereotipe između generacija i podstaći uzajamno poštovanje.

Implementacija

Inicijativa je uključivala deset škola i deset grupa starijih osoba u šleskoj regiji u Poljskoj. Formirani su timovi miješane dobi koji su, uz podršku mentora, dizajnirali i provodili lokalne aktivnosti bazirane na potrebama zajednice. Aktivnosti su obuhvatale kulturne događaje, ekološke inicijative i obrazovne radionice. Tokom nekoliko mjeseci, realizovano je 20 lokalnih projekata uz podršku mentora, finansiranja i edukativnih sesija

Rezultati i utjecaj

- Više od 220 učesnika učestvovalo je u međugeneracijskim aktivnostima, prijavljujući jače socijalne i komunikacijske vještine.
- 96% učesnika izjavilo je da im je projekat pomogao da bolje razumiju vrijednost međugeneracijske saradnje.
- Stariji su prijavili osjećaj veće aktivnosti, vrijednosti i povezanosti, dok su mladi izrazili zahvalnost za mudrost i iskustvo starijih generacija.
- Nekoliko grupa odlučilo je nastaviti saradnju i nakon formalnog završetka projekta.

Ova praksa pokazuje kako međugeneracijsko učenje gradi mostove između dobnih grupa dok istovremeno rješava rizike izolacije i isključenosti. Također ističe važnost učenja kroz praksu, gdje polaznici aktivno zajednički kreiraju značajne inicijative u zajednici. Za Modul 3, ovaj primjer pokazuje kako strukturirana međugeneracijska saradnja može biti integrisana u obrazovanje odraslih kako bi se razvile socijalne kompetencije i motivacija za cjeloživotno učenje.

2nd Dobra praksa: Program digitalnog mentorstva: Stariji uče od vršnjaka

Kontekst i pozadina

Jedna od glavnih prepreka za starije osobe u današnjem društvu je digitalni jaz. Mnogim seniorima nedostaje samopouzdanje, vještine ili podrška da efikasno koriste digitalne alate, što ograničava njihovu sposobnost da ostanu povezani, pristupe uslugama ili učestvuju u životu zajednice. Program Digital Mentorship Programme kreiran je u Grčkoj kako bi se riješio ovaj problem, osnažujući starije osobe da uče direktno od svojih vršnjaka i mlađih generacija.

Ciljevi

- Smanjiti digitalnu isključenost starijih osoba pružajući pristupačne, vršnjacima vođene prilike za učenje.
- Ojačati socijalne veze podsticanjem mentorstva i razmjene znanja između generacija
- Izgraditi samopouzdanje starijih osoba u korištenju digitalnih alata za komunikaciju, pristup informacijama i svakodnevne zadatke.
- Promovisati cjeloživotno učenje i solidarnost u zajednici.

Implementacija

Program je obučavao starije volontere i mlađe mentore da podrže svoje vršnjake u učenju digitalnih osnova kao što su e-mail, video pozivi, online bankarstvo i sigurno korištenje interneta. Organizovani su krugovi učenja i individualne sesije u centrima zajednice, bibliotekama i lokalnim nevladinim organizacijama. Metodologija je naglašavala praktičnu primjenu, strpljenje i ponavljanje, osiguravajući da polaznici mogu primijeniti stečene vještine u stvarnim životnim situacijama.

Rezultati i utjecaj

- Stariji su stekli praktične digitalne vještine koje su unaprijedile njihov svakodnevni život (npr. kontakt sa porodicom putem interneta, upravljanje e-uslugama).
- Polaznici su prijavili veće samopouzdanje, smanjen strah od tehnologije i jaču motivaciju za nastavak učenja.
- Međugeneracijsko mentorstvo podstaklo je empatiju, poštovanje i jače veze unutar zajednice.
- Program je stvorio održivu mrežu digitalnih mentora, osiguravajući kontinuiranu podršku vršnjaka i nakon inicijalne faze projekta.

Ova dobra praksa pokazuje kako su digitalne kompetencije ključne za međugeneracijsko učenje. Kombinovanjem socijalne interakcije s praktičnom digitalnom obukom, ne samo da se smanjuje

isključenost, već se starije osobe osnažuju da aktivnije učestvuju u društvu. Za Modul 3, ovaj primjer pokazuje kako mentorstvo i učenje vršnjaka mogu pretvoriti digitalni jaz u priliku za povezivanje, osnaživanje i solidarnost.

3rd Dobra praksa: Osnove digitalne medijske pismenosti – Osnaživanje odraslih za kritičko korištenje online informacija

Kontekst i pozadina

Sa brzim rastom online platformi, odrasli su sve više izloženi dezinformacijama, manipulativnom sadržaju i ekstremističkim narativima. Mnogi polaznici, posebno stariji ili oni sa manje prilika, nemaju vještine da kritički procijene online informacije. Ovaj jaz ne samo da ugrožava donošenje informisanih odluka, već i povećava ranjivost na isključenost i radikalizaciju.

Ciljevi

- Ojačati kompetencije medijske pismenosti među odraslim polaznicima
- Opremljiti učesnike vještinama za kritičku procjenu online izvora, prepoznavanje manipulacije i izbjegavanje dezinformacija.
- Smanjiti rizike društvene isključenosti podržavajući jednako učešće u digitalnom društvu
- Podsticati međugeneracijski dijalog o sigurnoj, odgovornoj i kritičkoj upotrebi medija.

Implementacija

Program je pružao interaktivne radionice i edukativne module koji kombinuju teoriju i praksu. Odrasli su učili kako prepoznati lažne vijesti, razumjeti pristrasnost i provjeravati online izvore. Aktivnosti su uključivale studije slučaja, grupnu analizu stvarnih medijskih primjera i međugeneracijske diskusije među vršnjacima, gdje su mlađi učesnici dijelili digitalno znanje, a stariji doprinosili životnim iskustvom i kritičkom refleksijom.

Rezultati i utjecaj

- Odrasli polaznici prijavili su veće samopouzdanje u korištenju digitalnih medija i prepoznavanju manipulativnih narativa.
- Međugeneracijske grupe razvile su zajedničko razumijevanje odgovornog digitalnog ponašanja, smanjujući stereotipe i gradeći solidarnost.
- Program je doprinio sprečavanju isključenosti i rizika povezanih s dezinformacijama na nivou zajednice.
- Edukatori su stekli praktične alate za integraciju medijske pismenosti u obrazovanje odraslih.

Ova dobra praksa pokazuje kako su digitalne kompetencije i socijalne kompetencije međusobno povezane. Medijska pismenost osnažuje odrasle da kritički i odgovorno koriste digitalni svijet, dok međugeneracijska saradnja osigurava razmjenu znanja u oba smjera. Za Modul 3, ovaj

primjer ilustruje kako razvoj kritičkog mišljenja kroz digitalne vještine također jača uključenost, povjerenje i otpornost u raznolikim zajednicama.

Modul 4: Uključivanje

Uvod i opravdanje

Uključivanje u obrazovanju odraslih je temelj evropskih politika i praksi, naglašavajući hitnu potrebu za izgradnjom obrazovnih sistema koji su pravični, relevantni i dostupni svima, bez obzira na rasu, pol, starost ili porijeklo. Savremena društva oblikovana su digitalnom transformacijom, migracijama i demografskim starenjem, što stvara kako izazove, tako i prilike za odrasle učenike.

Prema UNESCO-vom Globalnom izvještaju o obrazovanju odraslih (2022), politike inkluzivnog obrazovanja usko su povezane sa zapošljivosti, društvenom kohezijom i sposobnošću odraslih da se prilagode brzim promjenama. Slično tome, Evropska komisija (2020) naglašava da obrazovanje odraslih mora ići dalje od osnovnih vještina poput pismenosti i numeričke pismenosti i uključivati međukulturno učenje, društveno učešće i digitalno osnaživanje..

Isključenost iz obrazovnih prilika za odrasle često dodatno jača postojeće nejednakosti. Ranljive grupe, kao što su migranti, izbjeglice, romske zajednice, starije osobe i osobe s invaliditetom, nesrazmjerno su pogođene ograničenim pristupom inkluzivnom i kvalitetnom obrazovanju. *OECD Skills Outlook* (2023) ističe da su odrasli s niskim nivoom vještina tri puta vjerovatnije nezaposleni i dvostruko skloniji socijalnoj izolaciji. Stoga inkluzivno obrazovanje odraslih nije samo pitanje ishoda učenja; radi se i o dostojanstvu, osnaživanju i pravu na jednako učešće u obrazovanju i građanstvu.

Ovaj modul prepoznaje da je uključivanje istovremeno i princip i praksa. Kao princip, promoviše pravičnost i jednake mogućnosti. Kao praksa, ono mora biti ugrađeno u kurikulume, institucionalne politike, nastavne materijale i svakodnevne obrazovne interakcije. Razlog za fokusiranje ovog modula na uključivanje je osigurati da nijedan odrasli učenik ne bude isključen iz obrazovnih i digitalnih prilika. Kao što pokazuju prethodno spomenuti izvještaji (UNESCO, 2022; Evropska komisija, 2020; OECD, 2023; Savjet Evrope, 2022), inkluzivno obrazovanje jača zajednice i smanjuje strukturnu diskriminaciju.

Šta će učenici naučiti / Stečene vještine i kompetencije

- Razviti jače interkulturalne kompetencije pokazujući poštovanje prema različitosti, prakticirajući empatiju i konstruktivno rješavajući konflikte u međukulturalnim interakcijama.
- Jačati društvene vještine kroz efikasnu komunikaciju, timski rad i aktivno učešće u inicijativama zajednice..
- Koristite osnovne digitalne alate i tehnologije za pristup informacijama, efikasnu komunikaciju i samouvjereno učešće u digitalnom društvu, podržavajući njihovu digitalnu inkluziju.
- Izgradite samopouzdanje i otpornost primjenom strategija koje poboljšavaju samoefikasnost u novim društvenim i profesionalnim kontekstima
- Razviti osnovne građanske i zagovaračke vještine kako biste aktivnije učestvovali u demokratskim procesima i donošenju odluka u zajednici.

Teorijsko opravdanje

Zašto je inkluzija danas važna?

Isključivanje odraslih iz digitalnog obrazovanja i ograničavanje njihovog pristupa digitalnim vještinama u radu, obrazovanju i javnom životu povećava društvene nejednakosti. Istraživanje (Evropska komisija, Akcioni plan za digitalno obrazovanje, 2020.) pokazuje da digitalni jazovi često vode do širih društvenih podjela. Prema UNESCO-u (2022.), digitalna pismenost postaje preduvjet za aktivno učešće u društvu i procesima donošenja odluka, što inkluzivni pristup digitalnom učenju čini neophodnim.

Nadalje, dokazi potvrđuju da inkluzivno obrazovanje odraslih poboljšava zapošljivost, građanski angažman i opću dobrobit. OECD-ov Izgled vještina (2023.) pokazuje da odrasli koji se bave cjeloživotnim učenjem imaju veće stope zaposlenosti, bolje ishode mentalnog zdravlja i jače građansko učešće. Vijeće Evrope (2022.) također ističe inkluzivno obrazovanje kao ključni faktor u izgradnji demokratskih i otpornih društava.

Iz perspektive društvene kohezije, inkluzivna okruženja za učenje podstiču međukulturni dijalog i mirnu koegzistenciju. Kao što je izjavio bivši generalni sekretar UN-a Kofi Annan, „Ujedinjene nacije su stvorene u uvjerenju da dijalog može trijumfovati nad neslogom, da je raznolikost univerzalna vrlina i da su narodi svijeta daleko više ujedinjeni svojom zajedničkom sudbinom nego što su podijeljeni svojim odvojenim identitetima“ (Ujedinjene nacije). UNESCO dalje definira interkulturalni dijalog kao transformativni proces utemeljen na međusobnom poštovanju, empatiji i otvorenosti prema različitim perspektivama (UNESCO). U multikulturalnim i starim društvima, sprječavanje marginalizacije i promoviranje solidarnosti su ključni. Studije (UNESCO, 2019; Evropska agenda vještina, 2020) potvrđuju da inkluzivno obrazovanje direktno podržava Cilj održivog razvoja 4 (Kvalitetno obrazovanje) i Cilj održivog razvoja 10 (Smanjenje nejednakosti).

Što se tiče usklađivanja politika, Evropski obrazovni prostor EU (cilj za 2025. godinu) navodi da najmanje 47% odraslih osoba u dobi od 25 do 64 godine treba sudjelovati u aktivnostima učenja u periodu od 12 mjeseci. Evropski obrazovni prostor prepoznaje inkluziju kao strateški prioritet, naglašavajući da vještine zapošljivosti moraju biti kombinirane s građanskim i održivim kompetencijama. Obrazovanje odraslih stoga nije samo politika radne snage, već i dugoročna društvena investicija koja jača demokratiju i blagostanje.

Ukratko, promovisanje inkluzije u savremenim društvima je fundamentalno za stvaranje jednakih mogućnosti, posebno u pristupu učenju. Inkluzivno obrazovanje odraslih omogućava pojedincima ne samo da se nose s brzim promjenama, već i da napreduju kao aktivni, informisani i angažovani građani (OECD, 2023; UNESCO, 2022; Evropska komisija, 2020; Vijeće Evrope, 2022; Evropska agenda vještina, 2020).

Dobre prakse

1st Dobra praksa: EduSenior: Poboljšanje kvaliteta obrazovanja starijih osoba

Kontekst i pozadina:

EduSenior je bio zajednički projekat poljskih i norveških organizacija koje rade sa starijim osobama, finansiran u okviru Programa obrazovanja Finansijskog mehanizma EGP-a 2014–2021. Cilj projekta je bio poboljšanje kvaliteta obrazovanja starijih osoba koje se pruža u susjedskim centrima u Poljskoj, posebno u području Tri-City (Gdanjsk, Gdynia, Sopot).

Program je uključivao obuku i praćenje rada na radnom mjestu u Norveškoj, pilotiranje obrazovnih metoda sa grupama starijih osoba i razvoj praktičnog vodiča i modula obuke za pružatelje obrazovanja odraslih. EduSenior je odgovorio na rastuću potrebu za smislenim, participativnim mogućnostima učenja za starije osobe i promovisao cjeloživotno učenje unutar podržavajućeg okruženja zasnovanog na zajednici.

Projekat je bio usmjeren na dvije glavne ciljne grupe:

- edukatori i facilitatori koji rade sa starijim osobama u zajednici, i
- starije odrasle osobe (60+) koje su učestvovale u pilot aktivnostima učenja.

Razvijen je kao odgovor na sve veću digitalnu isključenost i nedostatak pristupačnih i osnažujućih mogućnosti učenja za starije osobe.

Ciljevi:

Glavni cilj EduSeniora bio je poboljšanje kvalitete neformalnog obrazovanja za starije odrasle osobe jačanjem kompetencija edukatora koji rade sa starijim učenicima. Projekt je nastojao učiniti obrazovanje odraslih inkluzivnijim, participativnijim i osjetljivijim na stvarne potrebe starijih osoba, s posebnom pažnjom na digitalne i građanske kompetencije.

Konkretnije, EduSenior je imao za cilj:

- Osnažite edukatore i facilitatore opremajući ih novim alatima, znanjem i metodama za efikasnu podršku starijim učenicima.
- Povećati angažman i samopouzdanje starijih osoba, posebno onih koji su u riziku od digitalne isključenosti.
- Razviti praktične resurse (vodič i module za obuku) za širu upotrebu od strane pružatelja usluga obrazovanja odraslih u Poljskoj i šire.
- Promovirati međunarodnu saradnju i razmjenu dobrih praksi između Poljske i Norveške u oblasti obrazovanja starijih osoba

Implementacija:

- Projekat je realizovan između januara 2022. i decembra 2023. godine.
- Počelo je procjenom potreba u koju su bili uključeni i prosvjetni radnici i starije osobe.
- Poljski prosvjetni radnici su učestvovali u međunarodnoj mobilnosti, uključujući obuku i praksu na radnom mjestu u Norveškoj.
- Lokalni pilot program proveden je sa starijim učenicima u tri društvena centra u Gdanjsku.
- Vodič i moduli za obuku razvijeni su na osnovu povratnih informacija iz pilot faze.
- U Gdanjsku je organiziran događaj za diseminaciju, u kojem su učestvovali nevladine organizacije, edukatori i lokalne vlasti.
- Svi razvijeni resursi su bili javno dostupni.

Korištena metodologija:

- Primijenjen je pristup studijskog kruga – participativan, zasnovan na dijalogu i usmjeren na učenika.
- Projekat je kombinovao međunarodnu obuku, lokalne pilot grupe i razvoj praktičnih resursa
- Fokus je bio na digitalnim vještinama, građanskom angažmanu i međugeneracijskoj saradnji.
- Formirane su male, konzistentne grupe kako bi se izgradilo povjerenje, podstaklo učenje među vršnjacima i osiguralo aktivno učešće.

Rezultati:

EduSenior je ojačao kompetencije deset edukatora za odrasle kroz međunarodne aktivnosti obuke i mobilnosti. Tokom pilot faze, trideset starijih učesnika u Gdanjsku prijavilo je povećano samopouzdanje, motivaciju i jači osjećaj pripadnosti zajednici koja uči.

Ključni ishod bio je razvoj praktičnog vodiča i modula obuke prilagođenih potrebama starijih osoba. Projekat je također izradio katalog dobrih praksi, predstavljen tokom događaja diseminacije, i doprinio smanjenju digitalne i obrazovne isključenosti među starijim osobama. Razvijeni resursi ostaju održivi i ponovljivi, nudeći vrijedne alate za institucije u Poljskoj i šire.

Zaključak:

EduSenior je visoko prenosiv i može se implementirati u širokom spektru okruženja za obrazovanje odraslih, posebno onih koja rade sa starijim osobama u neformalnom ili okruženju zasnovanom na zajednici. Uspjeh prakse leži u jednostavnosti i fleksibilnosti metodologije studijskog kruga, kao i u dostupnosti materijala spremnih za upotrebu razvijenih tokom projekta.

Pristup se može primijeniti u klubovima za starije osobe, bibliotekama, susjedskim centrima, nevladinim organizacijama i drugim institucijama koje imaju za cilj pružiti smislene mogućnosti učenja starijim osobama. Studijski krugovi zahtijevaju minimalnu infrastrukturu - uglavnom motiviranu grupu učesnika i obučenog facilitatora - što model čini prilagodljivim i urbanim i ruralnim kontekstima. EduSenior pokazuje da se, uz pravilnu pripremu i posvećenost, inkluzivno i osnažujuće obrazovanje za starije osobe može uspješno implementirati u različitim zajednicama.

Druga dobra praksa: TUECHTIG: Coworking i obrazovanje za osobe s invaliditetom

Kontekst i pozadina

TUECHTIG je inovativan i inkluzivan prostor za zajednički rad kojim upravljaju KOPF i HAND + FUSS. Njegov koncept se zasniva na stvaranju profesionalnog i obrazovnog okruženja koje je dostupno svima, uključujući i osobe s invaliditetom. Inicijativa promovira fleksibilne radne aranžmane, profesionalni razvoj i jednako učešće u društvenom i ekonomskom životu.

Podržan od strane myAbility e.V. i finansiran putem Aktion Mensch, javnih inovacijskih grantova i društvenih investicija, TUECHTIG odgovara na hitnu potrebu za prostorima koji kombiniraju produktivnost, osnaživanje i inkluziju. Rješava strukturne barijere koje često sprječavaju osobe s invaliditetom da u potpunosti učestvuju u profesionalnom i obrazovnom okruženju.

Ciljevi

TUECHTIG je posvećen osiguravanju da se raznolikost prepoznaje, poštuje i vrednuje. Njegov primarni cilj je stvaranje zajedničkog radnog okruženja u kojem osobe sa i bez invaliditeta sarađuju pod jednakim uslovima, na osnovu međusobnog poštovanja i podrške.

Da bi se to postiglo, inicijativa se fokusira na:

- Pružanje potpuno pristupačnog prostora za zajednički rad i učenje gdje osobe sa i bez invaliditeta mogu sarađivati.
- Nudenje radionica koje vode vršnjaci, prilagođenih potrebama odraslih osoba s invaliditetom i njihovih saveznika.
- Osnaživanje učesnika kroz izloženost poduzetništvu, digitalnim alatima i liderstvu u zajednici.
- Podizanje svijesti i transformiranje društvenih percepcija u vezi s inkluzijom, produktivnošću i profesionalnim djelovanjem.

Projekat funkcioniše kao mali ekosistem, integrišući dizajn prostora, izgradnju zajednice, obuku i društvene inovacije.

Implementacija

TUECHTIG je implementiran kroz nekoliko strukturiranih faza

- Faza dizajniranja: Prostor je kreiran u saradnji s korisnicima i uključuje univerzalne dizajnerske karakteristike kao što su podesivi stolovi, taktilna signalizacija, područja s niskom stimulacijom i navigacija bez barijera.
- Izgradnja zajednice: Kontaktiranje mreža odraslih osoba s invaliditetom, njegovatelja i edukatora pomoglo je u oblikovanju početnog programa.
- Pokretanje programa: Uvedene su radionice o digitalnim vještinama, pristupačnom dizajnu, pripovijedanju i poduzetništvu, koje su često vodili mentori vršnjaci s praktičnim iskustvom.
- Tekuće poslovanje: Prostor nudi članstvo u coworking prostorima, pristupačne sale za sastanke i kontinuirani kalendar inkluzivnih aktivnosti obuke..
- Praćenje utjecaja: Povratne informacije, revizije pristupačnosti i svjedočanstva učesnika podržavaju kontinuirano poboljšanje.

Metodologija

TUECHTIG primjenjuje participativan pristup usmjeren na učenike, utemeljen na zajedničkom stvaranju i učenju među vršnjacima. Principi univerzalnog dizajna oblikuju fizičko okruženje, dok mentorstvo i životno iskustvo osiguravaju relevantnost i povjerenje.

Programi kombiniraju digitalne vještine, poduzetništvo i kreativno izražavanje. Aktivnosti se izvode u malim, konzistentnim grupama kako bi se potaknuo dijalog, saradnja i solidarnost. Pristup integrira profesionalni razvoj s osnaživanjem zajednice.

Rezultati

- Preko 200 pojedinaca učestvovalo je u aktivnostima učenja, projektima saradnje ili inkubacijskim inicijativama u prvih 18 mjeseci.
- Pojavilo se najmanje 15 inicijativa koje vodi zajednica, uključujući neurodivergentni tehnološki kolektiv i pristupačnu grupu za podcasting.
- Učesnici su prijavili povećano samopouzdanje, autonomiju i profesionalnu sposobnost djelovanja.
- Model je postao priznata referentna tačka za centre orijentisane na inkluziju u Nemačkoj i Austriji.

Zaključak

TUECHTIG predstavlja visoko prenosiv model za urbana područja s aktivnim sektorima učenja odraslih ili ekosistemima društvenih inovacija. Njegovi fleksibilni formati angažmana (učešće bez prethodnog uključivanja, hibridne sesije i individualni koučing) čine ga prilagodljivim različitim potrebama učenika.

Ugrađivanjem vršnjačkog učenja i mentorstva u sve module obuke i kombiniranjem infrastrukture bez barijera s inovativnim programiranjem, TUECHTIG pokazuje kako inkluzivni dizajn može transformirati obrazovanje odraslih i profesionalno učešće. Inicijativa smanjuje isključenost, jača autonomiju i nudi ponovljiv okvir za stvaranje pravednih, pristupačnih i osnažujućih okruženja za učenje.

3rd dobra praksa – CAIS CAPACITA: Inkluzivna obuka za marginalizovane grupe

Kontekst i pozadina:

Program CAIS CAPACITA+ razvila je udruga Associação CAIS u Lisabonu kako bi se riješio problem isključenosti beskućnika i osoba koje doživljavaju ekstremnu socijalnu ranjivost iz obrazovanja, osposobljavanja i tržišta rada. Ove osobe se često suočavaju s višestrukim preprekama, uključujući nedostatak kvalifikacija, dugotrajnu nezaposlenost, stigmu i zdravstvene probleme.

CAPACITA+ nastao je kao dio šire misije CAIS-a o socijalnoj inkluziji i osnaživanju, kombinirajući neformalno obrazovanje s obukom za zapošljavanje. Program odgovara na hitnu potrebu za ponovnom izgradnjom autonomije, samopouzdanja i socijalne integracije, istovremeno povezujući učesnike s mogućnostima zapošljavanja, volontiranja ili daljnje obuke.

Ciljevi

Glavni ciljevi programa CAIS CAPACITA+ su:

- Podsticati socijalnu inkluziju pružanjem podrške ljudima u ranjivim situacijama u razvoju ličnih, društvenih i profesionalnih vještina.
- Povećati zapošljivost kroz prilagođene programe obuke koji kombiniraju praktične radionice s razvojem mekih vještina.
- Osnažiti učesnike da povrate autonomiju, samopouzdanje i osjećaj svrhe.
- Premostiti jaz između socijalno isključenih pojedinaca i tržišta rada, obrazovanja i društvenih mreža.
- Promovirati aktivno građanstvo, dostojanstvo i lični rast kroz personalizirano mentorstvo i postavljanje ciljeva.
- Prekinuti cikluse marginalizacije stvaranjem prilika za dugoročnu transformaciju, a ne za kratkoročnu pomoć

Program također ima za cilj izgradnju odnosa povjerenja, pružanje strukturirane i dosljedne podrške te pomoć učesnicima da razviju realistične životne planove usklađene s njihovim interesima i mogućnostima.

Implementacija

CAIS CAPACITA+ se realizuje kroz modularni program koji traje nekoliko sedmica. Ključne komponente uključuju:

- Grupne sesije o ličnom razvoju, komunikaciji, emocionalnoj regulaciji i planiranju života.
- Praktične radionice (digitalne vještine, umjetnost, zanati ili druge tematske oblasti, ovisno o partnerstvima).
- Individualno mentorstvo, koje nudi personalizirano vođenje, motivaciju i podršku nakon završetka programa.
- Izložbene posjete institucijama i poslodavcima, upoznavanje učesnika sa stvarnim kontekstima.
- Trenuci integracije zajednice, gdje učesnici predstavljaju rezultate i dijele svoja iskustva.

Program je usmjeren na učesnike i prilagođava se individualnim ritmovima i potrebama. Trenutno se provodi u Lisabonu, s potencijalom za replikaciju u drugim kontekstima.

Metodologija

Program slijedi metodologiju usmjerenu na učesnike i zasnovanu na povjerenju. Prilagođava se tempu i kapacitetima svake osobe, uvažavajući njihovu pozadinu, ranjivosti i težnje. CAIS stručnjaci i facilitatori blisko sarađuju sa učesnicima, gradeći odnose zasnovane na bliskosti, empatiji i poštovanju. Okruženje za učenje je sigurno, podržavajuće i bez osuđivanja.

Rezultati i utjecaj

Prijavljeni uticaji uključuju:

- Povećano samopouzdanje, komunikacijske vještine i samosvijest.

- Sticanje osnovnih kompetencija za zapošljavanje (digitalna pismenost, pisanje CV-a, priprema za intervju).
- Poboljšana emocionalna regulacija i jasniji lični ciljevi.
- Reintegracija na tržište rada, volontiranje ili daljnje obuke za neke učesnike.
- Ojačane društvene veze i smanjena izolacija.
- Poboljšana institucionalna partnerstva, koja doprinose održivom utjecaju nakon svakog programskog ciklusa.

Zaključak

CAIS CAPACITA+ pokazuje kako neformalno, holističko i na povjerenju zasnovano obrazovanje odraslih može transformirati živote ljudi isključenih iz redovnih sistema. Njegov uspjeh leži u kombinovanju praktične obuke sa emocionalnom podrškom, uz istovremeno izgrađivanje mostova ka mrežama zajednice i mogućnostima zapošljavanja.

Model se može prenijeti na druge kontekste, pod uslovom da organizacije ulažu u obuku facilitatora, sigurne prostore za učenje i jaka lokalna partnerstva. U konačnici, CAPACITA+ pokazuje da su osnaživanje, dostojanstvo i personalizovano mentorstvo ključni za prekid ciklusa marginalizacije i podsticanje dugoročne socijalne uključenosti.

References

Modul 1

Baltacı, A. (2025). *Hybrid Learning and Inclusion in Adult Education: The Role of Human Mediation*. Journal of Continuing Education and Lifelong Learning, 14(2), 45–59.

Council of the European Union. (2021). *Resolution on a new European agenda for adult learning 2021–2030*. Official Journal of the European Union, C 504/6.

European Commission. (2017). *European Framework for the Digital Competence of Educators (DigCompEdu)*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Commission. (2021). *Digital Education Action Plan (2021–2027): Resetting education and training for the digital age*. Brussels.

European Commission. (2022). *The Digital Competence Framework for Citizens (DigComp 2.2)*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Council. (2018). *Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning*. Official Journal of the European Union, C 189/1.

European Training Foundation (ETF). (2022). *Digital Skills and Competence Development in Adult Learning: Trends and Challenges*. Turin: ETF.

Hase, S., & Kenyon, C. (2000). *From Andragogy to Heutagogy*. Ultibase Articles, Southern Cross University.

Knowles, M. S. (1984). *The Adult Learner: A Neglected Species* (3rd ed.). Houston: Gulf Publishing.

OECD. (2023). *Skills Outlook 2023: The Value of Lifelong Learning in a Digital World*. Paris: OECD Publishing.

Ruuskanen-Parrukoski, M. (2020). *Pedagogical models for hybrid learning in adult education*. Finnish Institute for Educational Research.

UNESCO. (2023). *Guidelines for the development of open educational resources-based learning pathways*. Paris: UNESCO.

Modul 2

Baltacı, Ş. (2025, April 14). *The Role of Technology in Adult Education: Trends and Innovations*. EPALE – Adult Learning in Europe. epale.ec.europa.euepale.ec.europa.eu

Boubaris, T. (2020, December 3). *Design Thinking in Adult Education: A method with potential!* EPALE – Adult Learning in Europe. epale.ec.europa.euepale.ec.europa.eu

Council of the European Union. (2008). *Conclusions of 22 May 2008 on promoting creativity and innovation through education and training*. Official Journal of the European Union, C 141, 17–20. eur-lex.europa.eueur-lex.europa.eu

Council of the European Union. (2021). *Council Resolution on a new European agenda for adult learning 2021–2030*. Official Journal of the European Union, C 504, 9–16. eur-lex.europa.eueur-lex.europa.eu

European Commission. (2022). *The Digital Competence Framework for Citizens, version 2.2 (DigComp 2.2)*. Publications Office of the EU. publications.jrc.ec.europa.eu

Fernández-Piqueras, R., González-García, R. J., Sanz-Ponce, R., & Calero-Plaza, J. (2025). Digital divides in older people: Assessment of digital competencies and proposals for meaningful inclusion. *European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education, 15*(10), Article 196. https://doi.org/10.3390/ejihpe15100196

Joint Research Centre (European Commission). (2025, March 5). *How to reach the EU target of 80% of adults with basic digital skills by 2030?* (News announcement). EU Science Hub. joint-research-centre.ec.europa.eujoint-research-centre.ec.europa.eu

Ross, S. D., Lachmann, T., Jaarsveld, S., Riedel-Heller, S. G., & Rodriguez, F. S. (2023). Creativity across the lifespan: changes with age and with dementia. *BMC geriatrics*, *23*(1), 160. bmcgeriatr.biomedcentral.combmcgeriatr.biomedcentral.com

Ruuskanen-Parrukoski, P. (2020, April 1). Senior citizens need learning to facilitate their daily life. *ELM Magazine*. https://elmmagazine.eu/senior-citizens-need-learning-to-facilitate-their-daily-life/

Tsai, K. C. (2012). The Value of Teaching Creativity in Adult Education. *International Journal of Higher Education, 1*(2), 84–91. files.eric.ed.govfiles.eric.ed.gov

United Nations Economic Commission for Europe. (2022). *Ageing in the digital era – UNECE highlights key actions to ensure digital inclusion of older persons* (Press release). itu.int

Modul 3

European Association for the Education of Adults (EAEA). (2024). *Manifesto for Adult Learning in the 21st Century (Digital edition).* (Policy framework: inclusion, participation, lifelong learning, digital dimensions).

UNESCO Institute for Lifelong Learning. (2022). *Fifth Global Report on Adult Learning and Education (GRALE 5).*(Global evidence & policy direction for ALE, inclusion, participation).

Eurostat. (2025). *Adult learning statistics – Statistics Explained (PDF).* (EU-level participation in adult learning; indicators and trends).

OECD. (2025). *Trends in Adult Learning (Survey of Adult Skills / PIAAC-related work).* (Adult skills context, learning patterns, digital competence relevance).

OECD. (2025). *How can adult skills assessments best meet the demands of the 21st century?* (Assessment logic; lifelong learning systems & skills measurement context).

Modul 4

Associação CAIS. (2023). CAPACITA+ Project. Retrieved October 14, 2025, from https://www.cais.pt/projeto-cais-capacita-arrancou-em-lisboa/

Bjerkaker Learning Lab. (n.d.). EduSenior – Improving the Quality of Senior Education. Retrieved October 14, 2025, from https://bjerkakerlearninglab.no/projects-2/edusenior/

Council of Europe. (2022). Inclusive Education Report. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

European Commission. (2020). Digital Education Action Plan 2021–2027. Brussels: European Commission.

European Commission. (2020). European Skills Agenda for Sustainable Competitiveness, Social Fairness and Resilience. Brussels: European Commission.

KOPF, HAND + FUSS gGmbH. (n.d.). TUECHTIG – Inclusive Coworking. Retrieved October 14, 2025, from https://tuechtig-berlin.de/category/tuechtig/

OECD. (2023). OECD Skills Outlook 2023: Skills for a Resilient Green and Digital Transition. Paris: OECD Publishing.

UNESCO. (2019). Intercultural Dialogue: Key Concepts. Paris: UNESCO.

UNESCO. (2022). Global Report on Adult Learning and Education IV. Paris: UNESCO.

United Nations. (n.d.). Intercultural Dialogue. United Nations Academic Impact. Retrieved October 14, 2025, from https://www.un.org/en/academic-impact/inter-cultural-dialogue

This document was created under the Creative Commons license:

Attribution-Non-Commercial-Share Alike (CC BY-NC-SA).

All or part of this document may be used, copied, and disclosed provided that the origin is mentioned, it is not used commercially, and its license is not modified.

All rights reserved.

© Copyright 2024 XXI Adults

Co-funded by the European Union